

LLUC

NOVEMBRE-DESEMBRE 1988

NÚM. 747

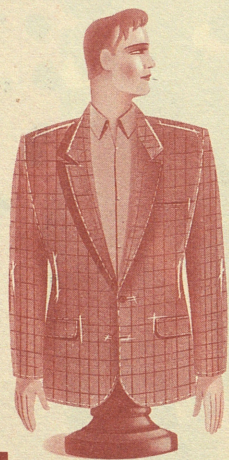
225 PTS.

UN MIL·LENARI QUE
ÉS TAMBÉ NOSTRE

Tenim hipoteques de totes les talles.

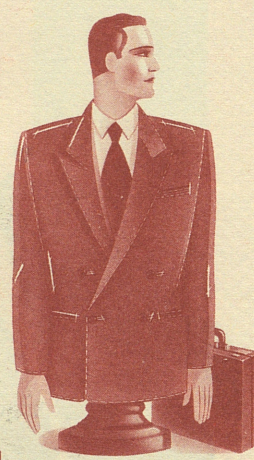
Talla 1. Primera vivenda

Estreni casa nova amb la llibertat de pagar-la en un termini des de tres fins a vint anys.

Talla 2. Segona residència

Una casa al camp o un apartament a la platja. Respiri a gust, aprofitant-se de la màxima desgravació fiscal autoritzada a l'Impost sobre la Renda.

Talla 3. Tripliqui el seu negoci

Li financem fins el 60 % del valor de taxació del seu nou local comercial o despatx.

De totes les talles. Perquè no hi ha persones amb les mateixes necessitats ni amb idèntics recursos.

Si vostè necessita una hipoteca que s'adapti perfectament a les seves possibilitats, vingui a donar-nos les seves mides a qualsevol oficina de Banca Catalana.

Li farem una hipoteca amb la qual s'hi trobarà a gust.

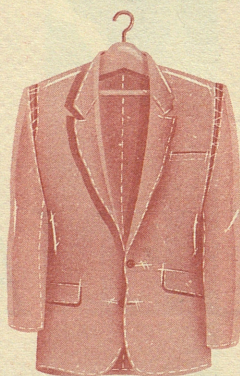
(93) 205 23 13

(De les 8 del matí a les 10 de la nit. I dissabtes al matí.)

Talla 4. Renovar-se pels quatre costats

Posem al dia casa seva, facilitant-li una hipoteca per a fer reformes i millores, abans d'una setmana.

Talla 5. Raons per a canviar

Si li han fet una hipoteca que no li cau prou bé, porti-nos-la. La hi canviarem per una a la seva mida.

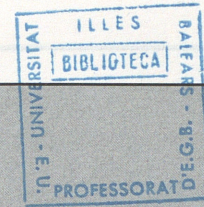

Préstec Habitatge

BANCA CATALANA
El Banc de Casa

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
ANY LXVIII
NOVEMBRE-DESEMBRE 88
N.º 747

Direcció:

PP. Missioners dels Sagrats Cors
Monestir de La Real
07010 Ciutat de Mallorca

Informació i correspondència:

Apartat de correus 619
07080 Palma de Mallorca
Telèfon 75 04 95

Director:

Bartomeu Suau Tugores

Conseller Delegat:

Ramon Ballester i Vives

Cap de Redacció:

Pere J. Llabrés i Martorell

Consell de Redacció:

Miquel Gayà i Sitjar
Gabriel Janer Manila
Maria de la Pau Janer Mulet
Joan Mas i Vives
Leonard Muntaner i Mariano

Administrador:

Gaspar Alemany i Ramis

Subscripció: 1.300 ptes. anuals
Estranger: 1.500 ptes. anuals
Preu de l'exemplar: 225 ptes.

Els articles publicats en aquesta
revista expressen únicament
l'opinió dels seus autors.

Fotocomposició i impressió:

Taller Gràfic Ramon
Jaume Balmes, 43 - Tel. 75 44 32
07004 Palma de Mallorca

Dipòsit legal: P.M. 276-1958
I.S.S.N. 0211-092 X

SUMARI

Pàg.

- 2 EDITORIALS:** Dos són els comentaris que encapçalen LLUC en aquest número, motivats per l'actualitat. El primer fa referència al document del papa sobre el Cap d'any del 1989, jornada mundial de la pau. Enguany el tema proposat a la reflexió dels catòlics i dels homes de bona voluntat podria resumir-se així: **Pau a les minories. Com caldria que ressonàs aquest missatge a les Illes? Un mil-lenari que és també nostre.** És el pòrtic dels primers articles d'aquest número, dedicats a glossar la celebració mil-lenària de Catalunya que ens ateny tan directament perquè aquest mil-lenari és el de la nostra nació.
- 4** Mateu Morro i Marcé ençata les col·laboracions del present número: **El Mil-lenari de Catalunya**, un comentari i reflexió que no sols mira al passat sinó que s'orienta vers el present i el futur.
- 8 Tres actituds davant el Mil-lenari de Catalunya** són estudiades i aclarides per Damià Pons i Pons, reflectint les de més actualitat que s'han detectat en el nostre país davant la celebració del 988.
- 10** Josep M.ª Llompart publica un discurs seu als **Jocs Florals** del 1987, a Barcelona. Conté una referència històrica a la participació dels mallorquins en aquest torneig literari.
- 13** Joan Ainaud i de Lasarte, des del Principat, ens ha enviat una valuosa col·laboració: **Els pintors catalans i el paisatge de Mallorca.** Un recorregut prou documentat sobre la presència del paisatge mallorquí en els pinzells i sensibilitat d'artistes com Santiago Rusiñol, Joaquim Mir i altres.
- 15** **La col·laboració del Principat en el vastíssim pla pastoral del bisbe Campins** per Pere-Joan Llabrés. Una memòria del que el grat prelat mallorquí va fer per la nostra cultura i personalització de l'Església mallorquina, amb la col·laboració d'artistes del Principat, com Gaudí, Rubió i Bellver i Josep Llimona.
- 19** **Algunes reflexions entorn de l'estàndard català**, per Maria de la Pau Janer.
- 20** Joan Miralles i Monserrat presenta i comenta, lingüísticament i històricament **el receptari de cuina del P. Martí i Oliver**, agustí que morí a Felanitx l'any 1788.
- 25** **L'ESGLÉSIA NOSTRA** convé que resi **un altre «Pare Nostre»?** Sobre la conveniència d'una nova versió del «Pare nostre» en català escriu Pere-Joan Llabrés.

EDITORIAL

Pau a les minories

És prou atractiva la idea de Pau VI de fer de Cap d'Any la Jornada Mundial de la Pau. Any nou, vida nova: i que aquesta vida, la puguem anar fent i transcorrent en pau: un bon auguri enfront de tants mals averanys!

Joan Pau II ha prosseguit la tradició iniciada pel gran papa del Vaticà II, el Concili del «Goig i esperança» per a tota la humanitat.

Cada any té un tema concret, un punt calent que fa perillar la pau o un desig sincer i compromès de treballar per la pau. Pel Cap d'Any del 1989, la reflexió papal s'ha centrat en les minories.

El punt de partida és una cita de la «Pacem in terris» de Joan XXIII: el desig d'independència d'algunes ètnies per constituir una única nació sovint no és realitzable per diverses circumstàncies, la qual cosa planteja greus problemes.

Les situacions de les minories, com declara Joan Pau II, són tan diferents que gairebé no és possible traçar-ne un quadre complet.

Aquí simplement volem llegir, des de Mallorca, des de les nostres Illes, aquest document papal que preveim que no tindrà, dissortadament, un eco molt extens entre nosaltres. Potser que passi com una reflexió que no ens ateny per res.

Hem de deixar ben clar, de bell antuvi, que a Mallorca, els mallorquins no som una *minoria*. Però dins l'Estat espanyol sí que els mallorquins, els illencs, i els altres catalans, som en minoria dins una majoria que té una història, una cultura i una llengua distinta, i que des del segle XVI i més encara des del XVIII ha malavejat uniformar la «piel de toro» i escapcions adjacents, ignorant o esclafant en més d'una ocasió els qui per dret de cultura i llengua som també una nació.

És en aquesta relació nostra envers un estat central dominat per una altra llengua i per un tarannà distint, (un estat que administra —sovint amb monopoli— tants de béns i decisions, aquí, dins ca nostra), que hem de llegir el document papal d'aquest Cap d'Any.

Dos són els principis en què l'estat ha de fonamentar la seva organització social: la dignitat de cada persona humana i la unitat del gènere humà. Dos principis cristians, de fondes repercussions humanistes. No només de dret, sinó també de fet l'estat ha d'assegurar a tota persona, a totes les minories, sense cap discriminació ni exclusió, allò que garanteix als qui viuen sota la seva responsabilitat.

Un dels drets de què parla el papa és *el dret de les minories a defensar i desenrotllar la seva pròpia cultura. No és poc freqüent el cas de grups minoritaris en perill d'extinció cultural. De fet, en alguns llocs s'ha adoptat una legislació que no els reconeix el dret a l'ús de la pròpia llengua. De vegades, s'han imposat també canvis patronímics o toponímics. En algunes ocasions, les minories veuen ignorades les seves expressions artístiques i literàries... Tot això els pot menar a una pèrdua d'una rica herència cultural. En íntima relació amb aquest dret hi ha el de mantenir relacions amb els grups que tenen una herència cultural i història comuna i que viuen en territoris d'altres estats. Són paraules que ens recorden certament un tràngol amarg per on ha passat la nostra cultura, i que no és del tot passat.*

El papa ens estimula a oferir una aportació específica per a la construcció d'un món pacífic que reflexi la rica diversitat de tots els seus habitants. Ens anima a valorar el fonament de les nostres reivindicacions a la llum de l'evolució històrica i de la realitat actual; a no restar presoners del passat, sense perspectives de futur.

Any nou, tasca nova: més ben dit, tasca renovada!

EDITORIAL

Un mil·lenari que és també nostre

Enguany per Sant Jordi a Barcelona començaren les celebracions del Mil·lenari de Catalunya, promogudes per la Generalitat. No hi ha mancat la polèmica; encara ara no se sap ben bé en què desembarcarà tot això de la commemoració.

Una revista com **LLUC** que vol mantenir la seva fidelitat a les arrels més vertaderes del nostre poble, a la identitat del seu tarannà històric i cultural, no podia deixar passar com si res aquesta commemoració.

Primer de tot perquè sabem que *el mil·lenari també és nostre*, ens pertany. Formam part d'un poble que començà a sentir-se independent i a congriar la seva fesomia diferenciada entre els pobles de l'Europa medieval, ara fa mil anys.

Aquesta fesomia, la unitat compartida de cultura i llengua, de fer camí junts, de *voluntat de ser qui som*, anà configurant la nostra *nació*. En la carta de presentació de tants de mallorquins il·lustres, de segles si voleu llunyans però que són en perfecta continuïtat amb el moment present, hi llegim: *de nació catalana, o bé català de Mallorca*.

Però la mar, i no tan sols la mar, sinó una voluntat política de capgirar i confondre cervells i afectes, ha cavat un fondal entrè països germans, d'identitat nacional comuna. Un mal llamp ha vingut a esqueixar el Pi de les tres branques!

No, el mil·lenari no pot ser una exaltació fàtua de glòries pretèrites, ni un engrescament febrós davant objectius assolits. El mil·lenari ens mostra les nafres d'una unitat en part malauradament esbucada, més encara, per a alguns, volgudament renunciada.

Malgrat les potadetes d'al·lots ignorants dels peponellistes o barraquetes de torn, la unitat de la llengua resta entenedora en els llavis dels qui ens comunicam en català de Salses a Guardamar, de Fraga fins a Maó i més enllà fins a l'Alguer.

Però el llamp de la discòrdia entre germans ha esqueixat la necessària conjunció de forces per a bastir una cultura comuna, per dur endavant un projecte unitari dels qui *som una nació*; un crit que els del Principat tot sols no poden monopolitzar, un crit de redreçament que les Illes i el País Valencià han de sentir ben seu en un agermanament que l'alba gloriosa del 988 ens il·lumina potentment. Que ningú mai més usurpi egoísticament allò que és patrimoni legítim dels qui parlam una mateixa llengua, la de Ramon Llull, i volem continuar l'amplíssima tasca de bastir una cultura pròpia, que abraci l'amplitud i l'alçada de tot l'enginy i el saber de l'home.

El mil·lenari, doncs, ens empeny cap al futur. Un futur que ens apareix boirós i de vegades negre per tants de núvols que poden amagar altres llamps dins tempestes esfereïdores. Un futur que entre tots els catalans de tots els indrets de la geografia pàtria hem de construir amb la fe de pervivència com a poble que, malgrat retalls i renúncies, ens han llegat els qui en aquests països lluitaren i es mantingueren fermes.

El mil·lenari, al capdavall, és un altre signe d'identitat. És nostre simplement perquè no som ni negats ni apòstates; i el volem ben nostre perquè, amb tots els drets i els deures, volem compartir la tasca comuna a què ens empenyen mil anys de vida de la nació que som.

El Mil·lenari de Catalunya

per Mateu Morro i Marcé

ELS ANTECEDENTS DEL 988

La formació d'una nació no és a data fixa, sempre és un procés llarg i complex. Però hi ha indicis per a poder afirmar que a finals del segle X, un procés històric que s'havia engegat amb la conquesta carolíngia de finals del VIII i principis del IX (Barcelona fou conquerida per Lluís el Piadós el 801): el procés de formació de Catalunya; cristal·litza amb una clara manifestació d'independència política.

A la mort de Guifré el Pelós, comte d'Urgell i de Cerdanya, nomenat comte de Barcelona, d'Osona i de Girona pel rei Lluís a Troyes l'any 878, ja no hi haurà cap altre comte nomenat pel rei franc, sinó que heretaran el càrrec del seu pare.

Els comtes actuaran per còmpte propi, com a caps polítics i militars, en una societat que és ben diferent a la carolíngia. Aquesta independència ja es constata en l'atorgament —abans atribut reial— de banda de Guifré de la primera carta de població de Cardona (anys 880-886?); i amb la concessió de certes immunitats als monestirs de Santa Maria de Ripoll i de Sant Joan de les Abadesses. Es tracta d'un comportament que a poc a poc, sense cap necessitat d'una declaració formal de sobirania, va configurant una acció pròpia, autònoma, dels comtes respecte als sobirans carolíngis.

Aspectes que no són tampoc secundaris són l'aparició d'un monedatge, a partir de Carles el Calb, vers el 862, diferent al carolíngi; la formació de la llengua, ja plenament desenvolupada en el IX; i especialment la lluita dels comtes contra els sarraïns, que es fa sense el suport de la monarquia franca, i que més d'una vegada obliga a la signatura de tractats de pau que signifiquen el reconeixement de l'autoritat del califa de Còrdova (com el que degué signar Sunyer el maig de 940).

Borrell II a les darreries de juny del 971 reitera «perfecta obediència i vassallatge» al califa Al-Hakam II. És força raonable pensar que per a contreure vassallatge amb els àrabs cal esser lliure dels francs. Així i tot, Borrell II, vassall nominal d'àrabs o francs, exerceix al seu comtat l'autoritat superior (a la carta de franquícies de Montmell, de l'abril de 974, datada, segons el sistema carolíngi, l'any 20 de Lotari, fill de Lluís, es qualifica el comte Borrell de «marquès i príncep nostre»).

Es com si els nostres comtes, en una prefiguració primerenca del «pactisme» català, siguin conscients que per a bastir llur poder (sempre a cavall dels poderosos i perillosos veïns del nord i del sud), juguin un joc de pactes, adès amb els francs adès amb els andalusis, en el qual més que cercar el reconeixement d'una sobirania formal (que no es produirà fins el 1258

en el tractat de Corbeil) els interessàs obtenir avantatges per a la seva consolidació.

L'expedició d'Al-Mansur el 985 trencarà aquest equilibri, destruint Barcelona, en un moment en el qual el regne franc és incapaç d'acudir en ajut del comte Borrell, capficat en les disputes entorn a la successió de Lotari, que acabaren amb l'entronització de la nova dinastia dels capets. És aquest moment el que potser fa evident als catalans la independència fàctica existent respecte al regne carolíngi, i que permet que a partir d'aleshores s'incrementin els actes de plena sobirania.

EL COMTE BORRELL NO VA A AQUITÀNIA

Fou certament el 988 quan el comte Borrell no acudí a Aquitània al requeriment d'Hug Capet per a retre-li homenatge. I a això hi hem d'afegir altres qüestions que a partir de llavors són notòries, i que palesen que l'actitud del comte Borrell no fou anecdòtica, com és ara l'absència de privilegis reials francs concedits a persones o institucions dels comtats de la Marca, que des del 988 és gairebé absoluta.

El 988, doncs, no fou una data trivial, sinó que és un moment important en el qual es fa evident que s'ha anat conformant una societat específica (una formació social autònoma), unes certes institucions estatals, i una incipient consciència nacional, al costat del desenvolupament d'una llengua pròpia, tret extern cada cop més clar de l'especificitat catalana.

L'església hi té un paper importantíssim en tot aquest procés que va donant cos a la societat catalana, sobretot mitjançant l'acció dels bisbes i els abats, i de l'enorme esforç cultural que genera la clerecia. Aquesta maduresa de l'església catalana, que malaveja per estructurar una societat feudalitzant, té manifestacions interessants, com és l'intent de recuperar la seu metropolitana de Tarragona, unint els bisbats entorn de l'antiga arxidiòcesi, i en conseqüència deslliurant-se de la dependència de Narbona.

D'aquesta societat viva, en plena ebullició i expansió; de la barreja d'elements ètnics i culturals (pre-romans i muntanyencs, romans, gòtics, cristians, francs, jueus, àrabs...) en sortirà el que serà Catalunya. Originant una onada expansiva, a la qual s'hi hauran de plegar els àrabs de les illes Balears i el País Valencià, que donarà lloc a un espai humà ben definit nacionalment.

Malgrat tot, cal esser enormement prudents en les afirmacions històriques, i més encara en les que es fan a partir d'una data simbòlica, com és en aquest cas la data del 988. El matís sempre és molt millor que l'esquematisme de les rotundes afirmacions. No podem deixar de banda, per exemple, que molts dels

caires del capteniment dels comtes catalans, més que una veritable independència —en el ple i actual sentit del terme— tradueix més tost la formació d'unes sobiranes locals o regionals limitades, de caràcter feudal.

El 988 també s'insinua una concepció feudal, constitucional per tant de la sobirania comtal, que molts d'anys més tard encara tornarà aparèixer en qüestions de tanta transcendència com la divisió testamentària dels territoris catalans a la mort del rei En Jaume I.

Tampoc no podem ignorar que els comtats de Pallars i Ribagorça, depenents de Tolosa, ja havien trencat la dependència amb el poder franc molt abans, a finals del segle IX.

Josep Maria Salrach, sortint de la història anecdòtica i mítica, s'ha referit, amb encert, a altres elements estructurals que, al cap i a la fi, són els que aconduïxen a l'aparició d'una societat ben diferenciada: els pagesos que ocupen el sòl agrari i creen la xarxa bàsica de petites explotacions que caracteritzarà la Catalunya feudal i postfeudal, centrada entorn del mas; la cristianització de la ruralia (l'any 1000 encara es parlava en basc a l'alt Pallars com ha estudiat Joan Coromines), amb la construcció pertot arreu d'esglésies, i la creació de nuclis urbans, que són el buc poblacional de l'actual Catalunya Vella; l'inici d'unes millores tècniques i socials que permetran l'aparició d'excedents en la producció agrícola, i que fomentaran el mercat i el comerç, i permetran la gestació d'una classe de mercaders, que estimularà la futura expansió catalana. Com diu Salrach: «*Segurament, és en aquest "moll de l'os" o textura bàsica, més que en les efemèrides polítiques, on podem trobar els fonaments de la identitat catalana i de la construcció del país*».

I serà sols la comprensió d'aquest «moll de l'os» la que ens permetrà entendre la incorporació de Mallorca i les altres illes a aquest país, i ens ajudarà a impedir la seva desintegració.

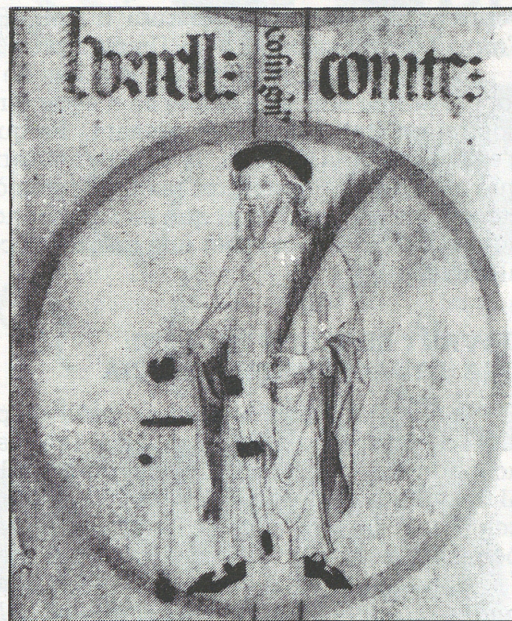
IDEOLOGIA I HISTÒRIA

La tasca de recuperar la nostra història està per damunt qualsevol consideració sobre la intencionalitat concreta dels organitzadors del Mil·lenari, o sobre els aspectes formals de l'organització dels actes. Perquè el Mil·lenari és una ocasió més a aprofitar per tal d'augmentar el coneixement del nostre passat i reflexionar sobre ell.

Des de Mallorca hom no pot prescindir del fet que la formació del poble mallorquí és inseparable de la història de Catalunya, i que per tant en la conformació nacional de Catalunya hi ha la conformació del que serà, a partir del segle XIII, Mallorca.

Tot i que les expressions «Mil·lenari de Catalunya» o bé «Mil·lenari de la independència política de Catalunya» no són excessivament precises, són útils en tant que contribueixen a posar de relleu que la nacionalitat catalana no és un invent de fa dos dies, sinó que és el resultat d'un llarg procés.

Cal eliminar, així i tot, visions mítiques i essencialistes de la història: ni la data del 988 és tan transcen-

Borrell II de Barcelona. Miniatura d'un pergami de Poblet (s. XV)

dental, ni cal cometre l'error de voler entendre la Catalunya feudal del segle X amb conceptes de finals del segle XX. Ens interessa més conèixer com s'estructura un país, com es gesta una nova societat, que no l'acte simbòlic d'un comte.

Les visions idealitzades de la història entenebriren el passat. Ni som els més grans, ni la nostra història és sempre plena de grandeses. Abans d'afirmar, com es fa adesiara, que «Catalunya va crear el primer Parlament d'Europa el 1283» o que «els Usatges de Barcelona són el primer codi de dret feudal europeu», convendria ésser més modestos i realitzar els oportuns estudis comparatius.

En el meu parer és preferible la història com a reflexió i autoconeixença que no la història com a exercici provincià del triomfalisme i l'autocomplaença.

És poc profitosa, en concret, la visió «oficial» i cerimonial dels actes del Mil·lenari. Les grans cerimònies —amb rei o sense— poden ésser necessàries, però no ajudaran gaire a donar al Mil·lenari una projecció de futur, que és el que li dona sentit. I el futur nacional dels Països Catalans està greument amenaçat, i necessita extreure de la història elements d'anàlisi i de coneixement.

Perquè mentre l'acció estatal desnacionalitzadora fou dèbil, per les febleses del propi estat, la situació es mantingué estable. Però a hores d'ara tot ha canviat. La televisió, el vídeo, l'escolarització massiva, la immigració, l'acta única europea, el model de creixement econòmic i la ideologia uniformitzadora de l'estat, generen un nou context, en el qual els mitges pairals de la ruralia mallorquina són substituïts, sense transició, per la cultura oficial imposada.

Per aturar això és important una acció constant, intensa, i massiva per a poder conèixer millor la nostra història. És molt greu la manca d'esment dels mitjans de comunicació a la difusió i reflexió sobre el nostre passat històric (amb algunes excepcions), i

sobretot en els plans d'estudi d'EGB, Batxillerat, Formació Professional i de la Universitat.

No basten les migrades tres hores de català, és tot el sistema educatiu el que ha d'estar girat cap a la nostra realitat, passada i present. Perquè no sols s'està esvainent la llengua, la natura i el territori, sinó que està desapareixent tot rastre de memòria i consciència col·lectiva. Tot el que es faci per acabar amb aquesta situació pot ésser una magnífica contribució al Mil·lenari.

DAVANT EL SEGON MIL·LENI: UNA SITUACIÓ D'EMERGÈNCIA

Mai en la nostra història el perill de passar a la llista de pobles extingits havia estat tan greu. Poc ens aconhortarà haver resistit caparruts tant de temps si al final perdem les messions. Per a les Illes Balears la celebració dels mil anys de l'arrancada de Catalunya pot ésser el pas previ a l'ensorrada definitiva.

La propaganda institucional de la Generalitat remarca: «*Catalunya ha construït al llarg dels segles la seva pròpia cultura, a la qual continua fidel, i ha fet de l'esforç en el treball la clau del progrés econòmic*». I segueix: «*Ara, el 1988, Catalunya es disposa a emprendre nous camins cap al futur. Un futur que serà possible gràcies a tots nosaltres, homes i dones que vivim i treballam a aquesta terra*».

Fidelitat, esforç, futur... El missatge és clar. Però si té credibilitat a Catalunya no succeeix el mateix a les Illes Balears. Aquí l'abandó de la llengua catalana, el menyspreu o la indiferència cap a la pròpia cultura, i la manca de projectes col·lectius de futur, hi és la nota predominant.

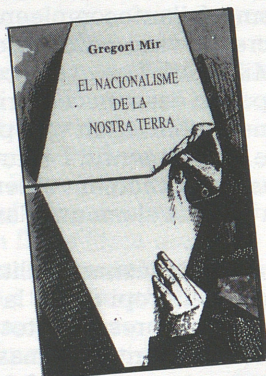
El moment és delicat però no hem arribat encara a un extrem d'irreversibilitat. Els nostres mals tenen remei, però tan sols si hi ha actuacions d'emergència; actuacions coherents i planificades a curt i mig termini, de caire massiu i intens. Un autèntic tractament de «shock» que ens tregui de l'amnèsia històrica i la des-nacionalització accelerada.

El Mil·lenari és una ocasió més per a fer una reflexió rigorosa sobre l'esdevenidor del nostre poble, en positiu, per a plantejar propostes concretes, i arribar a un «programa de mínims», operatiu i possible, adreçat a fer-nos sobreviure com a poble.

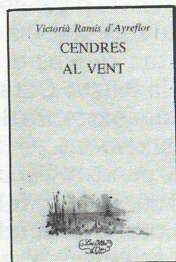
Aquest programa ha d'ésser per ara i aquí, per ésser acceptat progressivament pel poble que tenim. Ha d'ésser un programa per a ésser executat. El verbalisme extemporani, radical de paraula, però estèril de fets, no ens serveix. Cal considerar el punt de partida en què es troba el nostre país i no proposar punts d'arribada irreals, inassolibles. No basta «dir» les coses perquè aquestes siguin realitat, el futur s'ha de «fer», i a més, col·lectivament.

Fer bandera d'un independentisme abstracte,

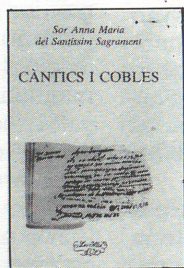
DARRERES NOVETATS DE L'EDITORIAL MOLL

Gregori Mir, *El nacionalisme de «La Nostra Terra»*.

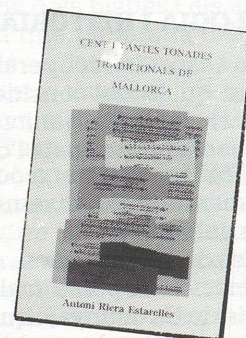
Victòria Ramis d'Ayreflor, *Cendres al vent*. Biblioteca «Les Illes d'Or», 145.

Sor Anna Maria del Santíssim Sagrament, *Càntics i cobles*. Biblioteca «Les Illes d'Or», 146.

Sussí Morell, *Ara que ja no és amb mi*.

Antoni Riera Estarelles, *Cent i tantes tonades tradicionals de Mallorca*.

editorial
MOLL

Torre de l'Amor, 4. Palma de Mallorca

que prescindeix del present alienat i desnacionalitzat d'aquest poble, que és al capdavant qui ha d'entendre i acceptar totes les propostes, és una actitud que ajuda a fer passes endarrera, i desacredita idees i causes que s'han guanyat un prestigi per l'esforç i el rigor del treball de moltes persones. No és cert que la independència sigui un fet verbal, ni producte de l'acció d'uns quants il·luminats, i per això és preferible posar els maons un a un, com feien els comtes, i posar bon ciment abans de posar-ne un altre.

LA LLENGUA FONAMENT DE LA NACIÓ

Prou s'ha dit que la llengua, en el nostre cas, és el principal definidor de la nostra fesomia cultural. En aquesta guerra per no arribar a esser, com a poble, una peça de museu amb interès folklòric, la batalla de la llengua és la fonamental. I en aquest terreny sols és possible una actuació: la normalització plena ara ja, de tot i pertot, sense vacil·lacions.

Malgrat això tampoc seria encertat pensar que la batalla de la llengua va deslligada d'altres aspectes, també fonamentals. Llengua i cultura, societat, territori i institucions; vet ací quatre aspectes que van íntimament lligats. No és possible un tractament per separat de cap dels elements: necessitam una societat articulada, organitzada, solidària, que aturi el model de creixement depredador dels recursos i del territori, que faci del català la llengua única de Mallorca i de la nostra cultura una cultura popular i nacional.

El problema i la realitat de la immigració s'ha d'entendre dins aquest context. Ni és tan sols un problema lingüístic, ni tampoc és únicament un problema social, sinó que és una realitat sols superable dins un procés massiu de construcció nacional.

L'assumpció del nostre passat en una perspectiva de present i de futur, exigeix l'assoliment d'una *escola mallorquina*. Que introdueixi la història, la geografia, i tota la nostra realitat, en els seus continguts. L'escola segueix essent un element decisiu per a nacionalitzar el país.

És per això que l'educació ha d'esser transferida d'immediat a la comunitat autònoma de les Illes Balears: per a fer de l'escola un lloc de formació de ciutadans, integrats dins la seva realitat, oberts a totes les actituds cíviques i solidàries.

Els mitjans de comunicació s'han de nacionalitzar ràpidament. Començant per fer una televisió pública de les Illes Balears en català, aconseguint premsa diària en català i desenvolupant tota una xarxa informativa que permeti la consolidació d'un espai comunicacional català.

L'autonomia ha d'esser una realitat operativa, i per això s'ha d'exigir coherència a les institucions. Hi ha una Llei de Normalització Lingüística, i qui primer l'ha de complir és l'administració autònoma. Com a ciutadans tenim el deure d'exigir a les institucions el màxim de respecte a la nostra realitat nacional. A punt de complir els tres anys de l'aprovació de la Llei de Normalització és important emprendre una campanya per a fer-la complir a tots els nivells.

Per últim és vital adoptar actituds personals de plena coherència, i, entre altres coses, usar sempre la llengua catalana, recolzar tots els moviments renacionalitzadors, difondre sempre els productes culturals propis, i adoptar un paper actiu en el lloc de treball, a l'escola, i en tot el nostre entorn. És la millor manera de fer camí aquest mil·lenni nou que hem començat.

MATEU MORRO I MARCÉ

Tres actituds davant el Mil·lenari de Catalunya

per Damià Pons i Pons

Davant la celebració del Mil·lenari de la Independència política de Catalunya, des de Mallorca estant, es poden adoptar diverses actituds i perspectives. Al meu parer les més freqüents són aquestes tres:

- a) Ignorar el fet.
- b) Adherir-s'hi d'una manera purament formal.
- c) Fer derivar de l'adhesió al Mil·lenari un programa d'acció per al futur.

Vegem, una per una, quines són les manifestacions concretes d'aquestes tres actituds, i també quins són els mòbils ideològics que les impulsen.

En el primer cas (a), la ignorància pot ésser de dos tipus: la premeditada i la involuntària. La primera neix d'una decisió ideològica, la segona és fruit del desconeixement més absolut de la història pròpia. En el primer grup s'hi situarien tots aquells que han triat per a la Mallorca del futur una identitat nacional coincident amb la castellana/espanyola. Són els illencs que propugnen i practiquen la deserció cultural i lingüística. Per a tots ells, ésser mallorquins tan sols significa ésser espanyols que resideixen a Mallorca. Ben instal·lats en la llengua, la cultura i els referents històrics de l'Espanya castellana, no volen donar importància a la commemoració del Mil·lenari perquè els remet a uns orígens que no consideren com a propis, ja n'han renegat del tot. Abans amb el *18 de julio*, i ara amb la *Fiesta Nacional de España* o amb el *Quinto Centenario*, ja en tenen prou per a satisfer les seves necessitats d'efusió patriòtica.

El grup dels que ignoren involuntàriament el fet i el significat del Mil·lenari de Catalunya és molt nombros. I és ben comprensible que sigui així. Els mallorquins no han tingut l'oportunitat de conèixer les dades bàsiques de la seva història col·lectiva. Són orfes d'identitat perquè els han amagat els orígens. Millor dit: encara ara els estan negant el dret a aclarir qui són, d'on vénen i quin camí han fet. El sistema educatiu vigent hi contribueix sense mitges tintes: Mallorca, les Balears, als llibres de text no hi apareixen com a comunitat històrica diferenciada, dotada d'una identitat nacional particular. Ni tan sols no hi apareixen de cap manera.

La segona actitud (b) —la d'adherir-se només formalment al Mil·lenari— és la que han adoptat aquells grups ideològics que reconeixen a contracor la catalanitat d'origen i de llengua i cultura de les Balears. Aquests grups propugnen, i sobretot ho demostren amb els seus actes, que la catalanitat originària dels illencs és un component que amb el pas dels segles ha

sofert un procés de dissolució dins un altre component més general i de rang superior: l'espanyolitat. Amb aquest plantejament, la catalanitat queda reduïda a una anècdota històrica, a fòssil il·lustre del passat, a una referència pintoresca més o menys folkloritzada. O també se'n pot derivar la seva reducció a un referent simbòlic, a emblema decoratiu, que serveix per a ésser invocat en les cerimònies oficials protocol·làries al mateix temps que se n'oblida el seu contingut en les actuacions diàries creadores de present i de futur.

Aquesta actitud es manifesta amb una relativa freqüència. En serien una mostra la defensa del bilingüisme i de la normalització del català sense qüestionar, però, l'hegemonia de l'espanyol; i la celebració oficial del 31 de desembre que converteix la diada fundacional de la nació dels mallorquins en un episodi més de la *Reconquista* i, per tant, del procés històric de *la unidad de la nación española*.

L'actitud de reduir a gestos i a paraules la relació de les Balears amb Catalunya també ha tingut dues manifestacions ben significatives en ocasió del Mil·lenari: una del Parlament, l'altra del «Diario de Mallorca».

El Parlament, a proposta del Grup Socialista —i amb l'única abstenció del PSM-Entesa de l'Esquerra de Menorca, perquè varen considerar únicament protocol·lària la Proposició No de Llei—, va manifestar «la seva adhesió a la commemoració del Mil·lenari de Catalunya». I mentrestant, però, el govern d'AP-UM deixa sense complir o sense impulsar relacions de col·laboració cultural amb Catalunya (mitjans de comunicació, normalització lingüística, biblioteques, teatre...) que podrien donar fruits molt positius per a la nostra Comunitat. I el PSOE ha estat incapaç —és evident que no h'han tengut la voluntat— d'impulsar una relació estable i continuada amb Barcelona ni de convèncer als seus dirigents madrilenys de l'existència d'un espai cultural català que demana solucions comunes en l'àmbit dels mitjans de comunicació, de la projecció cultural a la resta de l'Estat i al món, de la política lingüística...

Quant al «Diario de Mallorca», el seu editorial *Mallorca y el Milenario* va ésser un autèntic monument a la inconseqüència. El seu contingut era globalment acceptable: s'hi constata el silenci i la indiferència amb què la societat mallorquina havia reaccionat davant l'efemèride i s'hi afirmava «*que este Milenario nos afecta por más de un concepto*» en base a «*que la*

Escut de les quatre barres, de pedra calcària, procedent de les muralles de la ciutat de Mallorca

historia mallorquina está ligada a Cataluña en bastantes periodos y de muchas formas, sin necesidad de insistir en la realidad viva de la lengua. Idò bé, els lectors que varen poder llegir aquestes paraules carregades de sentit comú són els mateixos que tenen difícilíssim trobar en el «Diario de Mallorca» una certa atenció informativa a l'activitat política, cultural o literària de Catalunya o qualche article d'algun dels col·laboradors d'importació que sigui català de procedència i d'adscripció intel·lectual.

La tercera actitud (c) planteja la celebració del Mil·lenari en termes d'utilitat: l'objectiu és que la commemoració serveixi per a descobrir i reforçar la consciència de catalanitat dels illencs. Es tractaria de generar una consciència dels orígens capaç de promoure actituds de lleialtat envers els trets nacionals bàsics (llengua, cultura, història...). Res d'historicismes nostàlgics, però. El problema són el present i el futur. Dins la Mallorca d'ara la catalanitat es troba en una fase de regressió social. Les darreres dades sobre la situació de la llengua ho confirmen. El conflicte entre llengües i entre identitats nacionals que com a país patim, ara com ara du camí de tenir un desenllaç desfavorable. Tenint en compte com van les coses, les adhesions al Mil·lenari de Catalunya que vulguin ésser conseqüents haurien de concretar-se en tot un seguit d'actuacions pràctiques destinades a recuperar

l'element que és considerat mereixedor de celebració. Des d'aquesta perspectiva, la commemoració del Mil·lenari és sobretot un pretext —talment com ho podrien ésser altres fites històriques, culturals o polítiques: el 31 de desembre, l'aniversari de la promulgació del Decret de Nova Planta, el 50è Aniversari de la mort de B. Rosselló-Pòrcel...— per a impulsar amb més contundència tot un ventall d'accions que contribuirien a la normalització nacional de les Balears.

El Mil·lenari de Catalunya no hauria d'haver servit per a organitzar cerimònies teatrals buides de contingut pràctic (l'acord del Parlament), ni tampoc com a cortina de fum per a ocultar conductes quotidianes (l'editorial del «DM»). Introduir l'estudi de la història de les Balears en els textos escolars, aplicar amb totes les conseqüències la Llei de Normalització Lingüística, establir convenis de col·laboració cultural amb els altres PPCC, fer campanyes informatives amb l'objectiu de conscienciar els ciutadans sobre el valor i les possibilitats d'ús de la llengua catalana, rebutjar funcionaments polítics sucursalistes i provincians, adoptar actituds individuals positives envers la llengua i la identitat del país, dotar als ciutadans illencs d'un sistema educatiu i de comunicació d'expressió catalana... Vet aquí algunes línies d'acció que podrien fer que la commemoració del Mil·lenari de Catalunya fos un fet profitós i no un acte hipòcrita i desorientador.

Val a dir que per tirar endavant totes aquestes iniciatives no cal esperar la convocatòria ni del Mil·lenari ni de cap altra efemèride. Basta tenir la voluntat política d'assegurar la continuïtat i la plenitud de la personalitat nacional que la història ha donat als mallorquins, a les Balears.

3 de setembre 1988

**Una cultura en marxa
per a tot un poble.**

Demaneu informació

**XARXA
CULTURAL**

Carrer Ample, 35 (Palau Mornau)
Telèfon 315 10 11 - 08002 Barcelona

Un discurs de Jocs Florals

per Josep M. Llompart

En una circumstància com la d'avui, no puc evitar aquell desassossec que provoca el conflicte de sentiments contraris. Els Jocs Florals de Barcelona, com inicialment es titulaven, o els Jocs Florals de la Llengua Catalana, com en altres conjuntures es varen anomenar, o senzillament els Jocs Florals, com es diuen ara amb evident encert, perquè aquests són els Jocs Florals amb majúscula i per antonomàsia, l'antiga —o potser vella— institució carregada de glòria i de misèria, d'anècdota i d'història, d'ombra i de llum, com segurament no n'hi ha cap altra de semblant en cap literatura del món; els Jocs Florals —deia— compleixen els cent vint-i-nou anys de la seva restauració —o de *llur* restauració, com era costum de proclamar, o fins i tot de *la llur* restauració, que encara feia més polít—, i un cop més ens hem congregat per celebrar, amb saludable austeritat i cautela, l'inevitable ritual.

Conflicte, doncs, de sentiments contraris. D'una banda, l'emoció fonda i noble de donar continuïtat a una tradició secular que fou, en els seus orígens, l'esca i l'estímul d'un procés de reconstrucció nacional. D'una altra banda, emperò, aquell neguit que experimentam quan, en el ple de la seriosa litúrgia d'un enterrament, ens agafa una inoportuna, urgent i irremissible passió de riure. Llum i ombra, història i anècdota, cara i creu, sublimitat i comicitat, solemnitat i caricatura. És inevitable en una circumstància com la d'avui.

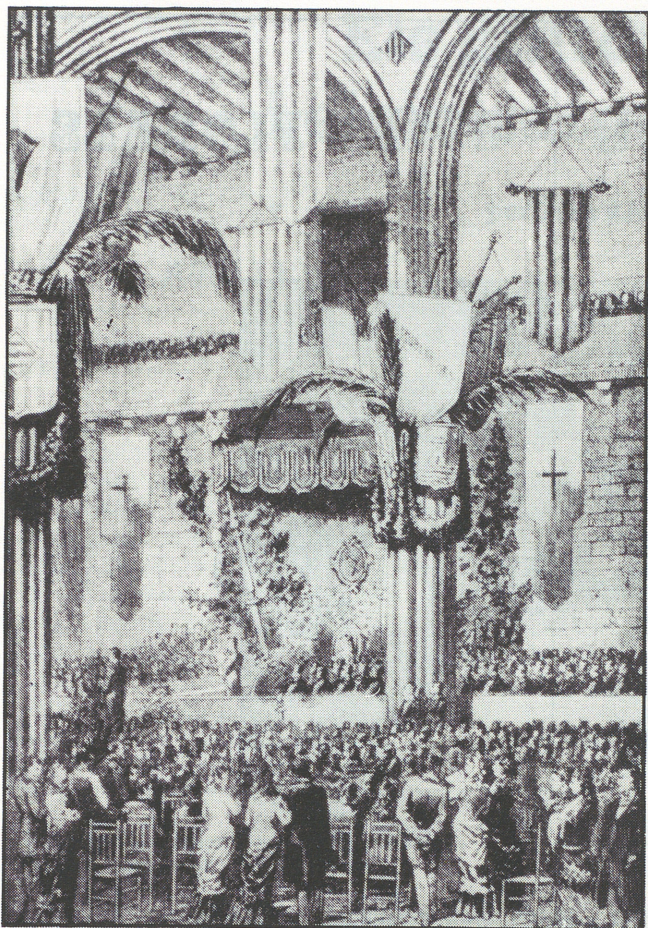
Emoció, en primer terme, d'acceptar, com a mallorquí, el pes d'una heretat il·lustre i feixuga. La presència mallorquina en els Jocs Florals, a partir d'aquell mateix 1859 en què eren restaurats, ha estat constant i important. Dos noms insulars —Josep Lluís Pons i Gallarza i Miquel Victorià Amer— figuraven en el primer Consistori; dos poetes de l'illa —Victòria Penya, senyoreta sensible, delicada i més aviat neula, tal com pertocava, i Guillem Forteza, tuberculós, bohemí i xueta, esplèndid perfil romàntic— hi varen esser premiats. D'aleshores ençà, una rastellera de noms insignes es vinculen a la història dels Jocs. Marià Aguiló els presidia els anys 1867 i 1888, Josep Lluís Pons i Gallarza en 1870 i en 1878, Jeroni Rosselló en 1873, Ramon Picó i Campamar en 1892, Miquel Costa i Llobera en 1906, Miquel Victorià Amer en 1908, Miquel dels Sants Oliver en 1910, Joan Alcover en 1916... Certament, un llegat aclaparador pesa avui damunt les meves espatles.

La presència mallorquina ha estat constant i important en els Jocs Florals; però en determinats moments va esser també —i això ja pertany al caire pintoresc, prou abundós dins la vida de la institució— una presència conflictiva. Permeteu que en faci una breu memòria. Les baralles més clamoroses i les esbatussades més fortes se situen entre els darrers anys de la dècada de 1860 i els primers de la següent. Una època agitada i convulsa a nivell d'Estat, un temps d'ansies, d'il·lusions i de crispacions: la «Gloriosa», el regnat efímer d'Amadeu, la proclamació de la Primera República, la insurrecció cantonal, federalistes i unitaris, una de tantes guerres carlines, la restauració borbònica... Tot i així, les primeres topades havien tingut lloc abans. Sembla que ja en ocasió de la primera convocatòria dels novells Jocs Florals, fou retirat del concurs un poema de Marià Aguiló a instàncies d'Antoni de Bofarull —un dels més abrandats promotors de la restauració dels Jocs—, fonamentant-se en què el reglament establia que només serien admeses les composicions escrites en «pur català», i es veu que el senyor Bofarull considerava que el català de Marià Aguiló —sí, de Marià Aguiló!— no era prou pur perquè estava brufat de mallorquinismes. La qüestió pren matisos d'innegable comicitat.

Tres anys després, Aguiló, havent aconseguit, amb les seves manifasseries, de controlar la institució, fa suprimir del reglament allò del «pur català». De fet, el reglament era modificat gairebé a cada convocatòria, segons les batalletes que cada bàndol anava guanyant. En un moment determinat, també sota la inspiració d'Aguiló, els Jocs canviaven de nom i es titulaven Jocs Florals de la Llengua Catalana, amb la consegüent consternació per part dels honestos ciutadans de Barcelona. Mentrestant, els poetes mallorquins anaven guanyant premis i més premis, fent-se seus literalment els Jocs Florals. Tant, que l'any 1873, amb el pretext que les circumstàncies polítiques ho feien aconsellable, es va suggerir la idea de traslladar la festa a la ciutat de Mallorca, vertadera temptativa de rapte que no es va arribar a consumir perquè els catalans, és clar, posaren el crit en el cel.

Les motivacions anecdòtiques d'aquesta divertida guerra, quasi tarasconenca, eren en bona part grotesques, i avui, a més de cent anys de distància, no gens fàcils d'esbrinar ni d'entendre. D'una banda, l'antipatia mútua que es professaven Bofarull i Agui-

Gravat dels Jocs Florals del 1881, celebrats en el saló de la Llotja de Barcelona

ló; d'una altra banda, una d'aquelles enervants qüestions ortogràfiques que tant de temps ens han fet perdre sempre. En aquest cas, la polèmica de les «as» i de les «es», és a dir, si els plurals femenins s'havien d'escriure «es», com era lògic i com volien Marià Aguiló i els seus, o si s'havien d'escriure «as», com volien els altres, amb notori menyspreu del dialecte occidental i del valencià. Però també, en termes més generals, el conflicte entre els partidaris d'aquella llengua literària comuna a tots els Països Catalans que preconitzaven els mallorquins, i els defensors del «català que ara es parla» —i del «mallorquí que ara es parla» o del «valencià que ara es parla», és clar— que propugnaven els «pegonelles» de Barcelona (perquè a Barcelona sempre n'hi ha hagut, de «pegonelles»), i n'hi ha encara ara, no us pensàssiu altra cosa). I, en el fons de tot, la divergència entre els mallorquins, essencialment conservadors en política, i els barcelonins, més aviat progressistes en aquest terreny, i, encara més en el fons, la gelosia dels barcelonins en veure que els mallorquins se n'enduien sistemàticament els premis cap a l'illa i els en deixaven massa pocs a ells. «Tant de mallorquí premiat los encocora», escrivia dia 29 de maig de 1874 Marià Aguiló al seu amic i parent Tomàs Forteza.

Aquesta situació havia culminat un any abans, el

1873. Un estol de mallorquins eren premiats en els Jocs, i el President del Consistori, Jeroni Rosselló, també mallorquí, havia propugnat en el seu discurs, usant termes de florida i apassionada retòrica, la unitat lingüística i gairebé la unitat política dels nostres països: «Tinga lo nom de Catalunya, sia Catalunya la terra tota a on la nostra llengua se parla, i no hi haja en tots nosaltres més que una sola pàtria i un sola llengua, i aquesta cobrarà en galania lo que la pàtria creixerà en grandesa». Jo sempre he dit que aquestes paraules, pronunciades a Mallorca, haurien ocasionat al simpàtic, esprimatxat, malhumorat i fredoluc don Jeroni, alguns problemes. Però el fet és que a on n'hi provocaren va esser a Barcelona, puix que foren objecte d'una dura rèplica per part del senyor Josep Roca i Roca, argumentant que la unificació de la llengua només seria possible mitjançant la creació d'un llenguatge convencional, a través del qual la literatura catalana no podria aspirar mai a la popularitat ni tenir nervi ni vida. «Pegonellistes» contra unitaristes, paraula viva contra paraula pulcra, primàcia barcelonina contra primàcia mallorquina, progressistes contra conservadors. Vet aquí, en suma, mig seriosos mig de per riure, els termes de la polèmica.

La reacció, emperò, va arribar, i en els Jocs Florals de 1875 tenia lloc una vertadera «venjança catalana»: el senyor Frederic Soler s'emportava sis premis i els mallorquins se n'enduien l'almud pel cap. Marià Aguiló ho comentava amb àtica serenitat i amb humor agredolç: «Passat diumenge —escrivia a Tomàs Forteza— te contaré lo de la festa en la qual no faltarà bombo. Serà una funció de *desagravis* a la llengua catalana per els molts que els mallorquins li hem fet». I alguns dies més tard: «Ja hauràs vist la collita, l'esplet de premis que en aquests últims Jocs Florals ha obtingut En Pitarra. Me n'alegre per el premiat i per el Consistori. L'ovació del públic no fou, ni de molt, tan escalfada com semblava que havia d'esser atesa la popularitat d'En Soler. La decoració de la sala no estava mal (...) Aquest any han *desarmat* Mallorca, vull dir que no hi havia l'escut de l'illa».

Tot plegat era un simple episodi. Les aigües s'anaren encaimant i els escriptors mallorquins continuaren fidels a la institució; hi tornaren a guanyar premis, hi foren proclamats Mestres en Gai Saber, participaren fervorosos en la pompa i la circumstància del ritual. Passat el temps, va resultar que ells havien guanyat; els primcernuts noucentistes els atribuïen tota la raó. Al capdavant havien guanyat la batalla de la llengua, la batalla de les «es» contra les «as» i fins i tot, ai las!, la guerra del conservadorisme.

Fins aquí l'anècdota que m'ha plagut d'evocar. La història dels Jocs Florals n'està constel·lada, d'anècdotes. Anècdotes emocionants i alhora pintoresques —aquella primera aparició, l'any 1865, del jove Jacint Verdaguer, amb la barretina musca a l'espatlla, abraçat públicament i amb llàgrimes en els ulls per Marià Aguiló—, i també alguna anècdota lamentable i alguna imaginària anècdota inventada per la subtil mala bava noucentista, com la d'aquell vell i enlevitat poeta que, adreçant-se a la rapsoda que havia de declamar els seus versos, li diu: «Senyoreta, reciti-ho de

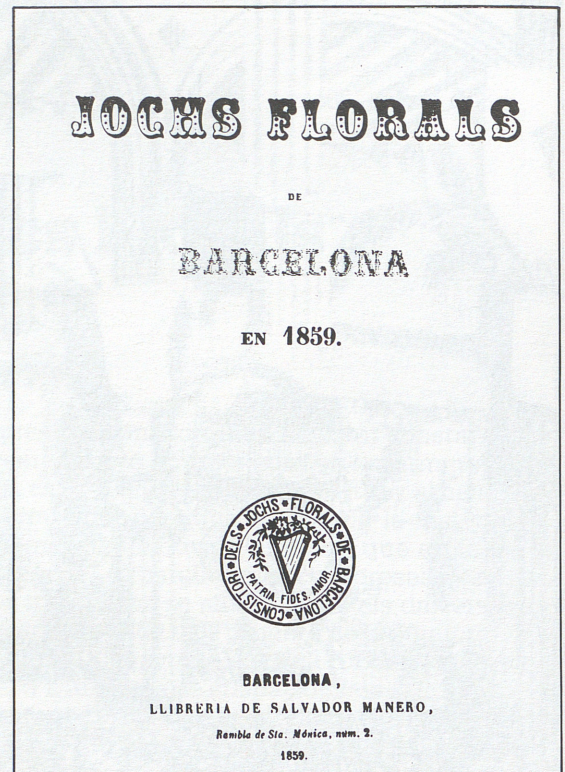

tal manera que es vegi ben clar que jo escric amb la y grega».

Però, en el fons de tot, una història emotiva, una admirable, molt més que no pas lamentable història. No oblidaré mai l'apassionament amb què tots, professor i alumnes, resseguíem la peripècia dels Jocs Florals en ocasió dels cursos de literatura catalana que vaig impartir a la Facultat de Lletres de Palma, quan encara era una delegació de la Universitat de Barcelona. Quina capacitat d'engrescament tenia per a nosaltres la lectura d'aquesta pàgina! Com se'ns feien atractius els seus protagonistes! La complexa i accidentada maniobra de la restauració, el creixent prestigi i la progressiva politització, aquell punt culminant de la corba ascendent que es produïa l'any 1877, quan els Jocs Florals premiaven d'una sola tirada *L'any mil* de Guimerà i *L'Atlàntida* de Verdaguer; i tot seguit la decadència, l'anacronisme vivent, l'ancià que no es resignava a desaparèixer perquè encara es considerava un símbol imprescindible; la progressiva assumpció d'aquell destí de refugi per a nostàlgics que el savi, l'escèptic Milà havia vaticinat en 1859 i que ara, en el segle XX i en un sentit ben diferent del que ell pensava, s'anava fent realitat. I les caricaturals figures del «poeta de Jocs Florals» i del «capellà de Jocs Florals»; i les esbatussades i les prohibicions i els tumultes; i el dramàtic pas de la frontera l'any 1939 (vuitantè de la seva —o de *lluro* o de *la llur*, com vulgueu— restauració), confosa la caduca institució, com un de tants, entre la vençuda multitud dels exiliats. I, finalment, la vida errant de l'exili, incerta i precària, ara a Europa, suara a Amèrica, sempre una mica tronada, sempre una mica pintoresca, però recobrant una bona part de la dignitat inicial, del paper de penyora d'esperança, d'estremidora voluntat de sobreviure, de signe de continuïtat. Tot això, tots aquests avatars i episodis, ens varen esser aleshores tema de comentari, motiu de reflexió i tal volta esperó d'entusiasme.

No hi ha dubte que la història dels Jocs Florals pertany molt més a la història civil del nostre país —dels nostres països— que no a la història literària. Els Jocs Florals han segregat una quantitat considerable d'infrapoesia, d'infraliteratura perfectament negligible, tot i que la gran poesia —val a dir-ho— no ha estat mai absent del seu àmbit. Però també, i sobretot, varen esser, com apuntava abans, la clau de volta d'un recobriment nacional, i, en els moments indecisos, estel·lars i problemàtics de la renaixença i de l'exili, esdevingueren símbol visible d'una cultura que fa front a qualsevol maltempsada i no es resigna a morir.

L'Ajuntament de Barcelona, que fa cent vint-i-nou anys va acollir els Jocs Florals tot just restaurats, els acollia un cop més quan, amb aquella incertesa, amb aquella passa insegura pròpies de tot exiliat, tornaven a casa. L'Ajuntament de Barcelona ha fet les coses tal com calia fer-les; amb respecte, amb sensibilitat i amb senzillesa. Ha aconseguit de fer viva una tradició, i fer viure de bell nou les tradicions viables és una bella tasca. Al cap i a la fi, com ha dit un gran poeta,

Edició dels poemes premiats als Jocs florals
l'any de la seva restauració

*tradició no és deixar rames mortes
sobre els altars, mentre la ronda avança.
Tradició és coronar oliveres.
Que el tronc sonar deixi un adéu perfecte.
I torni a començar el rondel claríssim
la mateixa verdor, prò més infanta.*

La mateixa verdor cap a un horitzó novell, cap a l'horitzó que en el nostre temps albiram. Els Jocs Florals de 1987 no obliden l'heretat pròpia, no obliden el passat de glòries i de servituds que els pertany. Fidels a aquest passat, no volen, emperò, enyorar-lo; no volem emparar-se en la ficció de fer tornar el temps endarrere; no volen esdevenir recer de totes les nostàlgies. Els Jocs Florals de 1987 volen esser de 1987 i proud. És a partir d'aquesta actitud, que la institució venerable, exponent d'una tossuda pruija de continuïtat, pot ara i podrà en el futur retre alts serveis a la poesia. Els resultats qualitatius obtinguts en les més recents convocatòries em guarden de mentir.

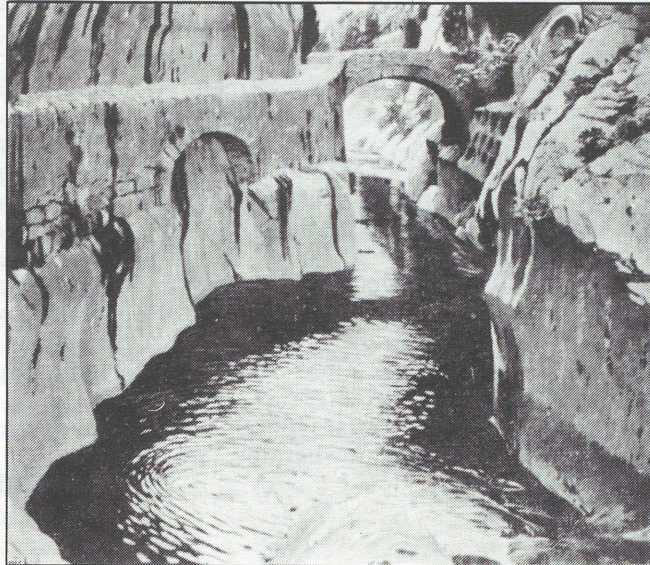
Permeteu-me, tanmateix, que, retent homenatge a aquell passat memorable, a les seves retòriques sovint ben nobles, i posant punt final a les meves divagacions, repeteixi les paraules amb què un insigne predecessor meu en l'ofici que avui he hagut d'exercir, Miquel Costa i Llobera, va cloure el discurs presidencial de l'any 1906: «*Patria, Fides, Amor!* Amb aquesta invocació vull acabar aquí mon parlament, que ja n'és hora. I ara, distribuïu-vos flors; veniu, poetes».

JOSEP M. LLOMPART

Els pintors catalans i el paisatge de Mallorca

per Joan Ainaud i de Lasarte

El «Gorg Blau» pintat per Santiago Rusiñol

Encara que pugui sorprendre algú, podem afirmar que el paisatge mallorquí ha estat interpretat durant molts segles per obra de pintors catalans. Però cal aclarir que aquest fet va sofrir un importantíssim canvi entorn de l'any 1840. Fins aquell moment, quan en una pintura catalana trobam un paisatge de Mallorca, aquesta presència té sempre lloc com un element de situació geogràfica. Així en les muntanyes o a la ciutat de les escenes de la conquesta de Mallorca, pintades a darreries del segle XIII en la decoració mural del palau Aguilar, de Barcelona, fins als retaules dedicats a Sant Ramon de Penyafort, en el segle XVII a Vic o L'Hospitalet o en una tela que del convent barceloní dels jesuïtes de Betlem va passar al Museu Diocesà barceloní, amb una panoràmica de la ciutat de Palma i el castell de Bellver que serveix de fons a una representació de l'aparició de la Verge a Sant Alonso Rodríguez.

Al llarg del segle XIX, les relacions pictòriques entre Catalunya i Mallorca foren cada vegada més freqüents. En ple Romanticisme, un jove escriptor català, Pau Piferrer, amb el pintor Francesc Xavier Parcerisa embarcava en el vaixell «El Mallorquí» el 12 de setembre de 1841 per a preparar un volum de la sèrie «Recuerdos y bellezas de España» dedicat a Mallorca, tot just un any després de l'aparició de la relació del viatge a Mallorca de J. B. Laurens, acompanyada de 55 làmines. Pel mateix temps el mallorquí Francesc Muntaner, de retorn de Roma i París, produiria les 39 làmines del «Panorama óptico-histórico-artístico de

las Islas Baleares» amb text d'Antoni Furió, editat a Mallorca entre 1840 i 1844. El volum dels «Recuerdos» de temàtica mallorquina aparegué el 1842.

La segona meitat del segle XIX, presidida a Mallorca pels paisatges de dos artistes illencs, Antoni Ribas Oliver (1845-1911) i Antoni Fuster (1853-1902), presenta com la literatura un freqüent intercanvi cultural amb Barcelona, que no exclou, però, la presència d'artistes d'altres procedències. Entre aquests darrers cal destacar Guillaume Degouve de Nuncques (1867-1935), amb qui l'any 1900 establiren contacte a Mallorca dos dels pintors catalans més importants d'aquell temps, Santiago Rusiñol (1861-1931) i Joaquim Mir (1873-1940). La intensitat de producció de tots dos, molt gran, tingué un caràcter molt divers degut a la diferència de les seves personalitats. L'un i l'altre culminarien aquesta primera etapa mallorquina amb els grans plafons que decoraven el monumental edifici bastit aleshores a Palma pel famós arquitecte modernista català Lluís Domènech i Montaner com a seu del Gran Hotel. L'activitat de Rusiñol a Mallorca es va repetir en anys successius, i va manifestar-se també en una coneguda obra literària, *L'Illa de la Calma*. Els seus camps d'ametllers florits, els tarongers i les vistes de Valldemossa ens donen una interpretació tradicional i serena. En canvi, Mir, que veuria interromput bruscament, el 1903, el seu sojorn mallorquí en estimbar-se vora Sa Calobra, va evocar sobretot els roquissars i els barrancs de la serralada Nord, amb el Torrent de Pareis, la Cova Verda i tants

altres indrets interpretats amb un sentit decoratiu i simbolista. La seva versió entre wagneriana i gaudinista seria represa més tard amb caràcter propi en l'obra d'Hermen Anglada i Camarasa (Barcelona, 1871 - Port de Pollença, 1959), arrelat a l'illa, fins a morir-hi, després d'un llarg circuit internacional ple d'èxits i de fama. Per això em sembla un encert que les grans col·leccions aplegades gràcies a l'ajut de la seva muller i de la seva filla trobin ara una estada definitiva i segura a l'antiga seu del Gran Hotel de Palma, adquirida per la Caixa de Pensions.

Però cal dir que aquesta trilogia espectacular no tanca pas el cicle. Altres pintors catalans s'establiren a l'illa, o hi passaren llargues temporades, com ho feren a Llucalcari Sebastià Junyer-Vidal (1878-1966) i el seu nebot Joan Junyer Pascual-Fibla (nascut a Barcelona el 1904), aquest darrer interessat un temps per escenes folklòriques sòbriament estilitzades. Josep Coll i Bardalet (Campdevàrol, 1912) ha conreat d'una forma molt més tradicional la temàtica popular. Casimir Martínez Tarrassó (1900-1980) intentaria reprendre el colorisme de Joaquim Mir.

Entre els pintors ben notables que van fer estades esporàdiques a l'illa esmentarem encara Joaquim Sunyer, que hi anà entre 1915 i 1916 amb l'escultor Enric Casanovas i va pintar-hi dos bellíssims paisatges de Deià i Fornalutx, i Josep Mompou, de qui coneixem,

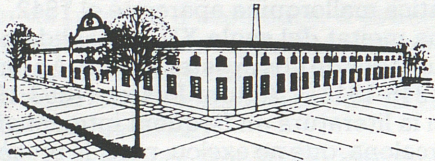
entre altres, una vista del port de Sóller (1929), clara i transparent, i una altra de Cala Ratjada (1933).

És ben coneguda la vinculació de Joan Miró (nat a Barcelona el 1893) a l'illa, on moriria el 1983. Arranca, en part, de llaços familiars i ha estat objecte d'una extensa monografia de Pere A. Serra i de molts altres articles i comentaris. Alguns dels seus dibuixos d'infantesa representen paisatges i monuments mallorquins. Des d'ells fins als àlbums d'anotacions datats a Palma de Mallorca el 1940 hi ha un extens itinerari en el qual s'intercalen moltes altres obres, entre elles el primer paisatge mallorquí de Joan Miró exposat públicament a Barcelona; ho fou el 1911 i duia per títol *Els roquissars de Miramar*.

De fet, la relació literària i personal entre Catalunya i Mallorca, reforçada a partir de la Renaixença, ja no s'ha estroncat mai. Ho comprendrem perfectament si rellegim els comentaris poètics dels amics mallorquins de Santiago Rusiñol, com don Joan Alcover, o les cartes de Joan Miró a Bartomeu Ferrà, paral·leles a l'activitat intel·lectual del seu germà Miquel Ferrà a la Residència d'Estudiants de Barcelona, on seria editat el llibre de Bartomeu Rosselló Pòrcel *Imitació del foc*.

Es tracta ben bé d'una relació enriquidora per totes dues bandes.

JOAN AINAUD I DE LASARTE

FÀBRICA D'ARTICLES DE PELL

guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

Gran Via de Colón

Telèfon 50 19 00

INCA

libreria

Jovellanos

• pósters

làmines

postals...

Jovellanos, 7 Tel. 72 14 66
Ciutat de Mallorca

La col·laboració del Principat en el vastíssim pla pastoral del bisbe Campins

per Pere-Joan Llabrés i Martorell

En aquests dos anys de 1987 i 1988 hem celebrat el 750.^è aniversari de la restauració efectiva del bisbat de Mallorca, efectuada, després de la conquesta de Jaume I (1229), per la bul·la del papa Gregori IX «Licet secundum Apostolum», datada a Viterbo el 15 de juliol de 1237, que encomanava als bisbes de Lleida i Vic i a Fra Ramon de Penyaforat l'elecció del primer bisbe de Mallorca, que fou Ramon de Torrelles, ordenat el 1238. Els actes commemoratius foren d'iniciativa del CENTRE D'ESTUDIS TEOLÒGICS DE MALLORCA, qui promogué el començament de les celebracions entorn de la festa del Beat Ramon Llull (novembre de 1987) i que ha ofert el n.º 5 de les seves publicacions amb el llibre *Set segles i mig de germanor. Esglésies de Mallorca i del Principat*, miscel·lània on autors catalans i mallorquins presenten estudis sobre les relacions fraterne que, al llarg de 750 anys, han unit les nostres esglésies, que tenen en comú fe, llengua i cultura (1). La presentació d'aquesta miscel·lània, prologada pel bisbe de Mallorca, ha estat presentada, també en la festa del Beat Ramon Llull, el propassat 28 de novembre a un acte acadèmic en el col·legi de Sant Francesc.

La celebració d'aquest 750.^è aniversari bé es pot integrar dins el mil·lenari de Catalunya. Recordem també que amb aquest mil·lenari hi coincideix el 750.^è aniversari de la conquesta de València per Jaume I. El setè centenari d'ambdós esdeveniments no pogué ser celebrat per mor de la guerra civil (1938).

En l'esmentada miscel·lània, hi vaig publicar un estudi sobre *el vastíssim pla renovador del bisbe Pere-Joan Campins i Barceló (1898-1915)*, posant un esment especial a subratllar les relacions d'aquest pontificat amb persones i entitats del Principat.

En aquest número de **LLUC**, dedicat al mil·lenari de Catalunya, he cregut oportú fer-ne un resum per ressaltar un fet, repetit en la nostra història cultural i espiritual: que la relació natural i fraterna amb els germans d'una mateixa Pàtria històrica han enaltit fecundament les realitats que aquí s'han anat bastint per al bé del nostre poble. D'això n'és una magnífica mostra el pontificat del bisbe Campins, segurament el més gloriós dels que ha tingut la nostra illa.

1. PER A UNA ESGLÉSIA MÉS PERSONALITZADA

Nascut a Ciutat el 1859, format íntegrament a Mallorca i en el Seminari diocesà, Campins fou un estudiós apassionat de les ciències eclesiàstiques. La formació, que de forma gairebé del tot autodidacta anà adquirint, li féu valorar lúcidament els trets identificadors del nostre poble i de la nostra Església. El seu biògraf i fidel servidor, més tard bisbe de Menorca, Bartomeu Pascual, escriví el 1960 que és imponderable el que va fer el bisbe Campins per mantenir i afirmar la història de Mallorca, les seves tradicions religioses, la seva llengua, valors espirituals i artístics, monuments i institucions i tot quant podia avivar en el poble mallorquí la consciència de la seva personalitat característica, intel·ligent, noblement honrada i cristiana (2). Tot això naixia d'un amor vertader de Pàtria: estimava la diòcesi i la diòcesi l'estimava a ell (3).

(1) *Set segles i mig de germanor. Esglésies de Mallorca i del Principat, 1238-1988*, miscel·lània commemorativa a cura de Pere-Joan Llabrés i Martorell, i Josep M.ª Martí i Bonet (Ed. Akribos, Barcelona, 1988).

(2) B. PASCUAL MARROIG, *El Rdm. Sr. D. Pedro Juan Campins Barceló, obispo e hijo ilustre de Mallorca* (Palma de Mallorca, 2.ª ed. 1960), p. 8.

El bisbe Campins, estàtua de bronze a l'atri de la basílica de Lluç.
Foto: Postales Color

Aquest és sens dubte un dels fonaments sòlids on s'assentà el vastíssim pla d'acció pastoral que Campins va dur a terme en 17 anys de servei episcopal.

Campins connectà amb el corrent regionalista i federalista de l'època, mantingut aquí per un òptim periodista i polític, de conviccions cristianes, Miquel dels Sants Oliver, Aquest, l'any en què Campins és elegit bisbe, a «La Almudaina» defensa ardidament el federalisme (4).

Per bé que es mostrà sempre independent d'ideologies polítiques, Campins va recollir les grans aspiracions d'una Renaixença ampla i cristiana, tal com ho féu al Principat el bisbe de Vic, Torras i Bages.

Per potenciar la personalitat i identitat de l'Església de Mallorca, Campins procurà, per tots els mitjans, fer conèixer i estimar la història cristiana i cívica de Mallorca. El 1905 aconseguí traslladar les despulles de Jaume III, el dissortat rei últim de Mallorca, des de la Catedral de València a la nostra. El VII centenari del naixement de Jaume I fou celebrat amb gran solemnitat a la Seu i a les parròquies el 2 de febrer del 1908, segons exhortà en una carta pastoral del 13 de gener. El 1911 féu commemorar el VI centenari de la mort de Jaume II.

Però, sobre tota altra glòria històrica, Pere-Joan Campins va promoure el culte i la causa de canonització del beat Ramon Llull. Llàstima que aleshores l'aclariment de la plena ortodòxia del nostre Doctor no estigués més avançat. A Roma va obtenir el suport entusiasta del Cardenal caputxí català Vives i Tutó. El Cardenal Casañas, bisbe de Barcelona, fou nomenat el 1905, president de la comissió de revisió de les obres lul·lianes, integrada pel mallorquí bisbe d'Oriola, Joan Maura, i pel bisbe Campins. Més endavant s'hi incorporà el bisbe de Vic, Torras i Bages. Per mort del Cardenal Vives, l'any 1913, la causa quedà paralitzada.

Campins va malavejar que el culte, la missa i l'ofici del nostre beat, s'estengués a totes les terres de parla catalana, però les indecisions del metropolità de Tarragona, Costa i Fornaguera, n'impediren el bon resultat (5).

Poc abans de morir, el 25 de gener del 1915, va signar la carta pastoral sobre el VI centenari de la mort del beat Ramon. Volia unir els estudiosos de Llull, d'arreu del món, per promoure el reconeixement de l'obra i la santedat del Doctor Il·luminat, i encobeïa el propòsit de dedicar-li un sumptuós sepulcre a una cripta de Sant Francesc.

2. EL BISBE CAMPINS I LA LLENGUA CATALANA

Campins va ser el primer bisbe de Mallorca que demostrà un interès efectiu per la nostra llengua i cultura, en el corrent de la Renaixença.

D'entrada hem d'esmentar el nom dels dos grans col·laboradors que l'encoratjaren i assessoraren en aquest caire de la seva labor pastoral: Mn. Antoni M.ª Alcover i Mn. Miquel Costa i Llobera.

El primer fou el seu Vicari General, el segon n'era un fervent admirador ja abans de la seva ordenació presbiteral i després fruï de la seva amistat i li prestà tota la col·laboració de què era capaç. Costa va gestionar ben directament el nomenament de Campins com a bisbe davant Roma i davant el govern de Madrid (6), nomenament que havia estat demanat per altra banda unànimement pel Capítol de canonges i pels rectors de Mallorca.

El mateix any de la seva elecció, el 1898, publicà el pla nou d'estudis del Seminari i hi va incloure les càtedres de llengua i d'història de Mallorca, que foren regides per Mn. Alcover i Mn. Mateu Rotger, respectivament. El nostre Seminari va ser el primer centre d'estudis superiors, en tota la nostra àrea lingüística, on s'ensenyà llengua catalana (7). El 1914 l'arquebisbe López Peláez introduí, al Seminari de Tarragona, les càtedres de Llengua catalana, dret català i història de Catalunya.

L'«Obra del Diccionari», promoguda per Mn. Alcover, rebé des de bon començament, l'any 1900, l'encoratjament i suport del gran bisbe. A la mort de Campins, Alcover escriví: «Molt havia d'estimar la nostra llengua i son enaltiment i restauració quan me deixà fer tot lo que feu per la llengua catalana i son *Diccionari*» (8).

L'«Obra del Diccionari», comptà amb les benediccions també de tots els bisbes de la Tarraconense (fora del metropolità, Costa i Fornaguera) i del bisbe de Perpinyà, Carselade Dupont (9). Aquest animà decididament la tasca de Mn. Alcover i era gran admirador de Costa i Llobera.

El Cardenal Casañas i Torras i Bages s'inscriviren al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, convocat i presidit per Mn. Alcover. De Torras és aquesta adhesió entusiasta: «Qui ama el poble, ha d'amar la seva llengua, perquè són una mateixa cosa, i havem d'amar el nostre poble per llei de naturalesa» (10).

Campins va promoure també les publicacions en català de Mallorca sobretot per promoure la instrucció religiosa i la participació en la Litúrgia de tot el poble. Esmentem les edicions del catecisme de la Doctrina cristiana, la «Vida de Crist» de Mn. Joan Aguiló (1914), el «Bolletí dominical de les parròquies de Mallorca» (1910) i el «Devocionari litúrgic i Missal de les Festes per ús del feels de la Diòcesis de Mallorca», preparat per Mn. Joan Quetglas que aparegué el 1934, si bé el 1916 ja n'havia aparegut una primera edició reduïda.

3. EL MOVIMENT LITÚRGIC

Tant va promoure la restauració i renovació litúrgica el bisbe Campins a Mallorca, que bé podem afirmar que la nostra diòcesi connectà amb el moviment litúrgic que s'anava difonent per Europa i que fruitava a les diòcesis més preocupades per una autèntica i lúcida renovació cristiana. Mallorca, en els anys del pontificat de Campins, estigué a l'altura de moltes diòcesis de França, Bèlgica i del Principat que poten-

Monument
dels Tercers
Misteris.
Foto: Postales
Color

ciaven aquest moviment, pas de l'Esperit Sant per l'Església, com el definí Pius XII.

Per la promoció del moviment litúrgic, Campins cercà i trobà una vàlida col·laboració en catalans del Principat.

Primerament, el nostre bisbe va promoure la restauració del bon cant gregorià, avançant-se fins i tot al *Motu proprio* de Pius X (22-XI-1903). Demanà l'ajuda del framenor català, gregorianista de primera línia, P. Eusebi Clop de Solimiers, que arribà a Mallorca dia 5 de novembre del 1903 per ensenyar gregorià als terciaris franciscans, al clergat i als seminaristes.

Al Principat, les realitzacions en la restauració del cant gregorià a Mallorca trobaren un gran eco i admiració. En són testimonis Mas i Sarracant i el gregorianista de Montserrat, Dom Gregori M.ª Suñol (11).

On resplendí més l'esperit litúrgic del bisbe Campins va ser en la restauració de la Catedral. El seu gran projecte, que no era més —com deia— que la realització fidel del pla original de la Seu, s'avançà sens dubte a la gran preocupació pastoral del Vaticà II: l'altar per a la celebració eucarística, la càtedra per al bisbe i el gran cor i presbiteri que l'envolten per als ministres, les naus amplíssimes per a tot el poble de Déu. Així ho explicà magníficament a la seva carta pastoral de dia 15 d'agost del 1904.

Per a dur endavant, amb bellesa i gosadia, aquest pla de restauració que començava per llevar el cor d'enmig de la Seu, va acudir a un arquitecte ja famós aleshores, el genial Antoni Gaudí. Dia 19 d'agost del 1901, Campins i Gaudí s'entrevistaren per primera vegada a Barcelona. Entre el pontífex-liturgista i el geni creatiu d'arquitectures innovadores s'establí un corrent de simpatia que generà una reforma atrevida que, malgrat totes les crítiques que pugui rebre, va fer de la nostra Seu un espai magnífic de celebració que ressaltà l'harmonia i grandiositat d'una de les catedrals gòtiques més esplèndides d'Europa.

Es poden escriure moltes planes sobre la col·laboració entre Campins i Gaudí. Només donaré les dades

cabdals de la restauració de la Seu: el 1902 el pla presentat per Gaudí fou aprovat; el 1903 Joan Rubió i Bellver, arquitecte, vingué també a Mallorca per col·laborar. «La Seu de Mallorca és la gran obra de la nostra raça» (12); dia 20 de juny del 1904 les obres començaren i el 7 de desembre el bisbe Campins ja pogué presidir, des de la càtedra restaurada, les primeres vespres de la Puríssima, i l'endemà hi celebrà la Missa pontifical, en què predicà Mn. Costa i Llobera.

Gaudí prosseguí les seves obres de restauració a la Seu fins el 1914.

Hi ha un testimoni eloqüent de Gaudí sobre el mestratge litúrgic del bisbe Campins. És una carta del 1922, adreçada a Mn. Bartomeu Pascual, on afirma que considera Campins «com el meu Mestre de litúrgia, puix ell va mostrar-me'n els textos i la llur interpretació, i sota el seu patronatge en vàrem voler fer l'aplicació pràctica, única manera de tenir-ne un acabat coneixement».

Campins morí l'any del I Congrés litúrgic de

(3) En el butlletí oficial del bisbat de Mallorca, arran de la mort de Campins, Mn. Pascual publicà —encara que sense signarla— una nota biogràfica del prelat, que va ser assessorada per Costa i Llobera. Citam aquí unes paraules de la p. 132, any 1915.

(4) Vegeu *El mallorquinisme polític (1840-1936)*, d'Anselm Lluïll (Gori Mir) (Ed. catalanes de París, 1975), vol. I, p. 107.

(5) ANDREU SOBERANAS, *Lletres del bisbe Campins i de Mn. Alcover a Tomàs Costa i Fornaguera, arquebisbe de Tarragona* (Randa 11/3, Barcelona, 1981), p. 153-7.

(6) B. TORRES GOST, *Miguel Costa y Llobera. Itinerario espiritual de un poeta* (Barcelona, ed. Balmes, 1971), p. 221-2.

(7) ANTONI M.ª ALCOVER, *Vida del Rdm. i Illm. Sr. D. Pere Juan Campins i Barceló, bisbe de Mallorca* (Ciutat de Mallorca, 1915), p. 23.

(8) «Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana», tom XI, 1920, p. 235. Vegeu també la nota necrològica del bisbe Campins al dit «Bolletí», 1915, p. 221-5.

(9) *Ibid.*, tom I, p. 3-8.

(10) *Ibid.*, tom III, 1906, p. 113.

(11) Així ho escriviren a Mn. Bartomeu Pascual. Vegeu la correspondència, d'aquest en una carpeta de l'Arxiu diocesà de Mallorca.

(12) Carta de Rubió i Bellver a Pascual, de dia 2 de març del 1906. *Ibid.*

Montserrat (1915), que fou l'exponent de com al Principat hi eren arrelats els ideals del moviment litúrgic europeu. Doncs bé, al Congrés hi acudí una nombrosa delegació mallorquina, i les conclusions que allà es feren públiques es publicaren al Butlletí oficial del bisbat de Mallorca. Mn. Antoni M.ª Alcover hi envià una adhesió ben cordial com a Vicari capitular i hereu del gran enamorat de la Litúrgia que era el seu estimat bisbe Campins.

4. EL BISBE CAMPINS I LLUC

Un dels grans amors del bisbe Campins, en la seva plena identificació amb la pàtria que el veié néixer, va ser el santuari de Lluç, casa pairal de tots els mallorquins. Aquest amor va esclatar en el XXVe aniversari de la coronació pontifícia de la Mare de Déu de Lluç, el 1909.

Tant per a la composició del *Manual de pelegrinacions* (Palma de Mallorca, tipo-litografia d'Amengual i Muntaner, 1909), com pel monument-memorial d'aquelles «noces d'argent» que és el pujol dels misteris, Campins va demanar i obtenir la col·laboració d'il·lustres artistes del Principat.

Per promoure l'esperit litúrgic i bíblic en les pelegrinacions, va fer musicar alguns salms graduals, composts per als pelegrins d'Israel al temple de Jerusalem. El «Manual» del 1909 estampà el salm 133, càntic de comiat al santuari, amb música del mestre català Felip Pedrell. També aquesta publicació presentà la cançó de les pelegrinacions, «Dins el cor de la muntanya», lletra de Miquel Costa del 1883 —just un any abans de la coronació pontifícia— i música d'aquell gran enamorat de Mallorca, Joan B. Lambert.

Mas i Sarracant musicà també el salm 83 «Que són d'amables els tabernacles vostres» i el salm 132 «Mirau que és de bo i que és de dolç».

Així, amb la creativitat musical de Lambert, Pedrell i Mas i Sarracant —i també amb la del pollencí Capllonch— Campins aconseguí posar als llavis dels mallorquins els antics càntics d'Israel, que havien d'acompanyar i animar les pelegrinacions cristianes cap al santuari més estimat de la nostra serra.

També en la carta pastoral del dia 10 d'agost del 1908, el bisbe havia exposat el seu projecte de traçar un camí del rosari, amb monuments als 15 misteris, en el pujol on la llegenda llucana situava la meravellosa troballa de la Mare de Déu. Aquest projecte era inspirat sens dubte en el que Mn. Jaume Collell havia llençat el 1898 per a la muntanya de Montserrat.

Dia 13 d'octubre del 1908 es reuniren a Lluç els arquitectes catalans Gaudí, i Rubió i Bellver, i el mallorquí Reinés per estudiar aquest camí del rosari.

L'escultor català Josep Llimona, tan vinculat als ideals artístics cristians i de la Renaixença, animats per Torras i Bages, i que ja havia col·laborat en el rosari monumental de Montserrat (13), fou l'encarregat de realitzar els baix-relleus en bronze, amb l'ajuda d'altres artistes del Principat i de la fundició d'Esteve Barberí, d'Olot. Del 1909 al 1913 foren col·locats i beneïts els quinze baix-relleus del pujol dels misteris. També Josep Llimona va enllestir la capelleta de la

troballa de la Mare de Déu, al cim del dit pujol, donació dels pelegrins eivissencs i beneïda el 6 d'agost del 1912.

CONCLUSIÓ

Com deia al començament, el pontificat del bisbe Pere-Joan Campins és segurament el que a Mallorca ha tingut més ampla volada i el que més profundament s'ha inserit en el tarannà de la nostra Església i del nostre poble. Treballà fortament per enaltir i fer ben visible aquesta personalitat pròpia, identificadora, de l'Església de Mallorca, i connectà amb els moviments catòlics de l'època més avançats i lúcids en la regeneració del cristianisme a Europa. «No deixava res per verd», és una expressió ben mallorquina del seu Vicari General i biògraf, Mn. Alcover: el plantejament del seu pla pastoral no podia ser més vast ni més il·lustrat. Llàstima que la seva obra no tingués continuïtat en els pontificats següents. Moltes de les millors realitzacions de Campins no han tingut seguiment fins després del Vaticà II.

Ara bé, Campins que amava tant «el niu de les maternes roques» —com cantà Costa i Llobera en la seva oda «Als joves»— sabia que, com l'àguila, calia travessar horitzons de llum esplèndida i no tancar-se «en una llar ombrívola»; sabia també que el niu matern tenia uns llaços amb un país d'identica cultura i llengua, amb el qual compartim nissaga i història, que li podria ajudar en la seva empresa sense «trasmudar l'essència íntima». Per les seves grans realitzacions, Campins cercà i trobà, com hem vist, suport i col·laboració entusiasta en molts d'artistes del Principat; i compartí també amb les Esglésies de la Tarraconense tants d'ideals i plans que els feien sobrepassar la mitjana de les diòcesis de l'estat espanyol.

Campins era seguit i admirat també al Principat. Que basti un text molt eloqüent per demostrar-ho. En nom de l'Associació protectora de l'ensenyança catalana, l'any 1922, M. Felguera i Duran i Josep M. Folch i Torres escrivien a Mn. Bartomeu Pascual enaltint les «virtuts patriòtiques de l'enyorat prelat, tan estimat pels mallorquins i pels catalans en general» (14).

En celebrar el Mil·lenari de Catalunya, fa plaer subratllar una vegada més que la germanor entre catalans de distintes riberes però d'una mateixa soca, la del pi de les tres branques, ha donat a la nostra terra fruits esplèndids, un dels quals, mesell de fe, patriotisme, art i cultura, el podem assaborir en l'obra pastoral del bisbe més gran que aquí ha conduït, amb tant de seny i amor, el poble de Déu, l'Església de Crist que pelegrina a Mallorca.

PERE-JOAN LLABRÉS I MARTORELL

(13) J. MASSOT I MUNTANER, *Els creadors del Montserrat modern. Cent anys de servei de la cultura catalana* (Montserrat, 1979) p. 52-3.

(14) Carta de 24 de gener del 1922, adreçada a Mn. Pascual (Arxiu diocesà de Mallorca).

Algunes reflexions entorn a l'estàndard català

per Maria de la Pau Janer

No hi ha dubte que l'ús de l'espanyol i del francès per a les funcions pròpies de la varietat estàndard en el domini català ha comportat l'acomodació de la llengua catalana als models que li oferien aquestes altres llengües. La llengua dominant compleix la funció, pròpia de la varietat estàndard, de dirigir l'evolució de la llengua subordinada. Aquest fet impedeix l'aparició d'una llengua estàndard: La llengua estàndard només és possible si es fa una prova d'ús de la proposta normativa, a l'ensenyament, als mitjans de comunicació de massa, al conjunt de l'activitat social.

Encara que el català se sol associar a les posicions socials mitjanes i altes, la base del seu prestigi social és estàtica, mentre que el prestigi de l'espanyol té una base dinàmica, perquè deriva del seu valor funcional. En la nostra societat, l'ascens social real és possible sense conèixer el català.

Per altra banda, la llengua informadora d'una cultura nacional ha d'esser unitària. D'aquí prové la necessitat d'una llengua estàndard, d'una varietat reconeguda amb valor d'ús general, que resol a favor seu el problema de la concurrència de formes. En aquest aspecte, hi entra en joc un important condicionant, el polític. Només la consecució d'autonomia evolutiva i de poder social de la llengua decidirà la seva estandardització.

Quan en una comunitat lingüística la varietat estàndard pertany a una altra llengua, hi ha una dialectalització de la llengua dominada. Es produeix una forta variació lingüística i una submissió als models de la llengua dominant. Les llengües subordinades no tenen funcionament autònom, la seva evolució està mediatitzada per la dominació d'una altra llengua. Per això els parlants d'una llengua dominada no conceben veure-la utilitzada com a llengua d'alta cultura.

Per aquesta raó, és evident la urgència —com a problema col·lectiu— d'establir i difondre una modalitat estàndard del català. Perquè fins ara disposam tan sols d'un estàndard en potència, i només el seu desenvolupament, a partir de l'ensenyament, el convertirà en un veritable estàndard. És clar que ha de basar-se en l'ús, perquè només té sentit en la mesura en què contribueix a augmentar la capacitat de comunicar-se entre si dels parlants d'una àrea lingüística. Perquè té la virtut d'establir l'equilibri necessari perquè totes les terres que parlen una mateixa llengua puguin sentir-s'hi reconegudes.

L'estàndard no és l'única varietat correcta de la llengua, sinó la varietat dialectal apropiada per als usos públics destinats a qualsevol receptor de qualsevol lloc. L'hem de concebre com a realitat dinàmica, lluny del símbol estàtic en què la manca d'un poder polític que li ofereixi suport ha convertit el català. Per això hem d'entendre'l com una producció històrica en curs, dotada d'una estabilitat flexible, i no com un resultat definitiu o un absolut immutable.

Actualment, l'ús del català es difon modestament a l'ensenyament i encara més modestament als mitjans de comunicació de massa. El català viu ara una situació més conflictiva i perillosa que durant el transcurs dels decennis immediatament anteriors. Es tracta d'un fet paradoxal però perfectament explicable si pensam que avui la minorització s'estableix en un estat teòricament igualitari i democràtic. Una autèntica conscienciació col·lectiva i una tasca conjunta per a la difusió del català són les úniques vies cap a la normalitat.

Sobre el receptari de cuina del P. Jaume Martí i Oliver (1712-88)

per Joan Miralles i Monserrat

És ben probable que la recopilació culinària que va fer el frare agustí Jaume Martí i Oliver (1712-88) sigui la primera que s'hagi elaborat a Mallorca. Ara com ara en coneixem nou manuscrits, però segurament una recerca exhaustiva per les nombroses biblioteques de les famílies aristocràtiques i dels convents mallorquins ens oferiria encara més mostres de la popularitat que degué assolir aquest recull almenys en determinats àmbits socials. En escriure aquestes ratlles volem fer notar que ens guia el propòsit, simplement, de donar una informació sumària del treball que hem emprès, amb l'ajuda de Francesca Cantallops, d'edició i d'estudi del recull de Fr. Martí, amb els afegitons posteriors continguts als nou manuscrits, i que sortirà publicat pròximament en la Biblioteca Marian Aguiló, col·lecció de llibres de tema baleàric feta en règim de coedició entre el Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la nostra Universitat i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

EL P. JAUME MARTÍ I OLIVER

Jaume Josep Bernat Martí i Oliver nasqué devers la mitjanit del 17 de març del 1712, fill del teixidor de lli Jaume Martí i de Magdalena Oliver. Fou batiat el dia següent en la parròquia de Santa Eulàlia de Palma pel prevere Joan Ramis i els seus padrins de fonts foren Guillem Barceló i Margalida Martí. Sembla que tingué almenys cinc germans més: Pere, Magdalena, Francina, Joana Maria i Margalida.

El dia 10 de juliol de 1728 prengué l'hàbit d'agustí com a religiós corista, essent prior Fr. Rafel Campins i mestre de novicis Fr. Nicolau Pol, lector de teologia. El 5 de juliol de 1729 es feia l'instrument notarial davant el notari Bartomeu Martorell per a la solemne professió com a frare agustí del convent del Socors de Palma, la qual s'escaigué l'11 de juliol de 1729, essent prior Fr. Jaume Batlle i mestre de novicis Fr. Nicolau Pol.

Fr. Jaume Martí surt documentat algunes vegades durant la seva estada al convent dels agustins del Socors de Palma en unes misses ordinàries aplicades i com a «capiller» de Sant Nicolau de Tolentí el 1745.

Pel llibre de l'apotecaria del convent del Socors ens assabentam que Fr. Jaume Martí sofrí una greu enfermetat i que hagué de visitar la infermeria en diverses ocasions el 1752 i el 1753. És molt probable que a causa d'aquesta malaltia, la tuberculosi, segons deuíem per les medecines receptades, passàs a viure al

convent agustí de Felanitx, on el trobam documentat molt poc temps després, per primera vegada el 9 de març de 1754.

A partir d'aquest moment el trobam registrat com a signant de diversos instruments notariais, com a hoste del convent del Socors de Palma, com a dipositori del convent de Felanitx, en les relacions de misses i oficis celebrats pels frares del convent, en el llistat d'expolis de diversos frares, en algunes obres pies, etc.

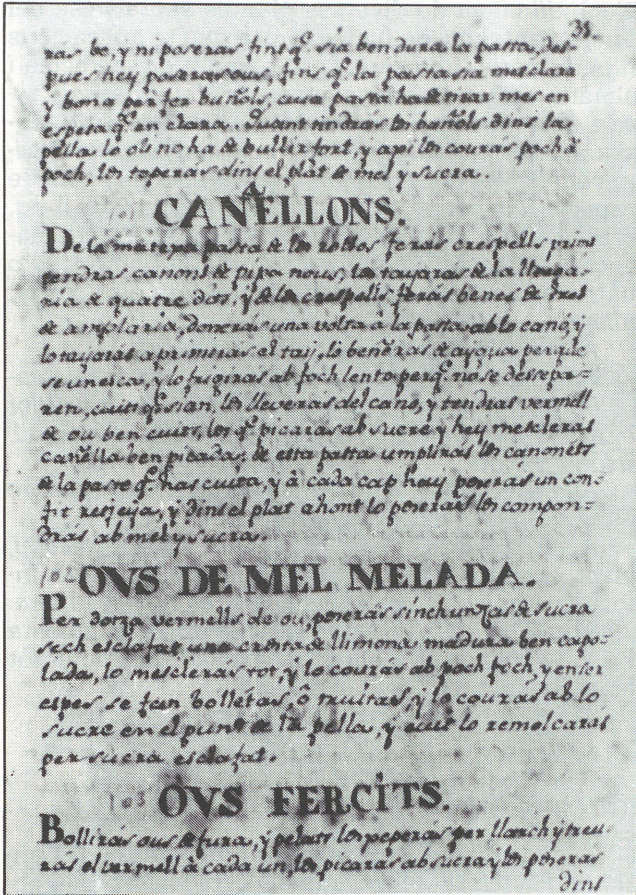
El P. Jaume Martí morí en el convent de Felanitx el 4 de març del 1788. El ms. D, de can Vivot, conté una breu semblança personal del frare: «*Olla podrida o el coch instruit en fer aguisados, pastas y confituras. Tractat dispost y ordenat per el P. Fr. Jaume Martí, religiós Mallorquí del Orde de S. Agustí, molt instruit en cosas de ventre y paladar. Morí àsia el any 1785 en son convent de Felanitx de ahont era natural. Era homo respetable y de garbo, de vida regular y retirada, y que no se entretenia en drogas. La sua cel·la era una especie de megatsem ahont havia de tot, lo que franqueava ab molt facilitat, perquè se apreciava de fer un favor. Apenas hey hagué convite a Felanitx en son temps a què el P. Jaume Martí no acistís y no lo dispongués, porque tenia mans y cap per tot.*»

ELS ESTRIS CULINARIS

Els estris culinaris que apareixen en els nou manuscrits són prou nombrosos. En general es tracta d'objectes encara coneguts, la majoria d'ells, pels cuiners i cuineres mallorquins de més edat. Vegeu-ne la relació completa: *agulla de fer calça* (1), *agulla saquera*, *aprimador*, *ast*, *bombo* «recipient redonenc, d'uns 30 cm. de diàmetre i uns 40 cm. d'alçada, generalment de llauna, amb anses i una tapadora, amb un graellat al mig, que es col·locava directament damunt el carbó encès, i que s'usava com a forn», *botella*, *caldera*, *cansons de pipa*, *canyom*, *casserola*, *cassola*, *cassoleta*, *círculo de llauna* «motlle de llauna en forma de cercle», *colador*, *cullera*, *cullereta*, *embut*, *escudella*, *espàtula de fust*, *fenyedor*, *fil*, *form*, *forqueta*, *ganivet*, *garrots*, *giradora*, *graelles*, *greixera* «recipient llarguer, de ferro, d'aram o de llauna, de poca fondària i

(1) Hem optat per la regularització ortogràfica dels mots citats en els diversos manuscrits.

Ms. A de ca s'Hereu (s. XVIII, Montuiri).
 Fotografia de Francesc Amengual

de sòl pla, dins el qual es rosteix una porcella, un anyell o altre guisat greixós», *greixonera*, *llossa* «espècie de giradora amb foradins emprada sobretot en la matança del porc», *maça*, *mànec de cullera*, *morter de pedra*, *motlle*, *olla*, *olleta*, *paella*, *paper d'estrassa*,

pedaç, *pedres*, *plat*, *ploma*, *pots de vidre*, *ribell*, *ribella*, *rodet de tres vies* «rodeta dentada de llauna o metall posada a l'extrem d'un mànec que serveix per a retallar coques i altres peces de pastisseria», *salsera* «recipient de forma d'alfàbia, però més petit, amb dues o quatre ansetes, que serveix per a tenir-hi coses en conserva, saïm, mel, etc.», *sedàs clar*, *tassó*, *taula*, *xicra*.

Al ms. C tenim, a més: *fitora*, *ham*, *marmita*, *perol*, *pixotera* «recipient de test semblant a la cassola», *punxó*.

Al ms. D: *bastons*, *calderó*, *canyissos*, *post*, *torcaboques*.

Al ms. E: *alfàbia*.

Al ms. F: *esquena de la ganiveta*, *estovalles*, *sedàs de cendre farina*.

Al ms. G: *cobertora*, *cullerot*, *escolador* «plat de cuina, amb foradins, per a posar-hi carn, peix o altra cosa humida i fer que s'escorri», *ganiveta*, *llaunes*, *machete*, *palangana*, *rostitor* «instrument per a rostir», *sedasset*, *tallant*, *tambor* «caixa cilíndrica de metall, sense fons, i que a mitjan alçada està dividida en dos compartiments per una reixeta, damunt la qual es posen coses de menjar per escalfar-les moderadament amb caliu que va posat a sota», *tapadora de ferro*, *tortera* «recipient o motlle per a fer coques», *verducs*.

Al ms. I: *palillo*.

Tenim alguns casos de formes sinònimes. Així, per exemple, en el ms. A: *botella* / *flasco*; *forqueta* / *tenedor*; *taula* / *mesa*. En el ms. B: *pixotera* / *cassola*; *paleta de fust* / *espàtula de fust*. En el ms. F: *bòtil* / *botella*. El ms. G ens parla també del *rotlo de llauna* (72), enfront del *círculo de llauna* (A 96) o de l'*arquillo de llauna* (F 29), i el ms. H esmenta el *canonet de cañe* (33), mentre que els altres ms. parlen de *canons de pipa* (A 31, etc.).

ELS INGREDIENTS

La llista d'ingredients utilitzats és també prou rica. Hi incloem tant els ingredients primaris (plantes, fruits, aus, quadrúpedes, peixos, mariscs) com els productes que són resultat d'una determinada elaboració, com és ara l'all-i-oli, el bescuit, etc. En general es tracta d'ingredients avui encara normals en la cuina mallorquina tradicional.

Als ms. A i B tenim: *aigua*, *aigua de roses* (*aiguarrós* o *aigua de rosa*), *aiguardent*, *aigua-sal*, *albercoc*, *albergínia*, *all*, *all-i-oli*, *ametlla*, *ametlló*, *anguila*, *anyell*, *aranja* (o *aronjo*) «fruit de l'aranger, espècie de taronja grossa, de pell molt gruixada, popa verdsosa i un poc amargant», *arengada*, *arròs*, *avellana*, *bacallà*, *bescuit*, *bou*, *brossat*, *brou*, *budells*, *butza*, *calamar*, *canyella*, *capó*, *carabassa*, *carabassó*, *card*, *carn*, *carxofa*, *ceba*, *cega*, *cirera*, *ciuró*, *clavell* «botó floral de la planta mirtàcia *Caryophyllus aromaticus*, que s'empra com a condiment i té també aplicacions terapèutiques», *coca*, *codony*, *col*, *colflore*, *confit ratgea* «confit dragea, confits menuts, generalment d'anís o d'ametlles amb un embolcall de sucre», *confitura*, *congret*

**Diario
de
Mallorca**

Un diari per a tots els mallorquins

LA CUYNA MALLORQUINA

COLECCIO DE RECEPTES DE COK

DE CUYNERA, DE PASTISSÉ, DE REBOSTÉ
DE LICORISTA, DE C. FETÉ, DE CURANDERO Y
DE DOCTÓ DE SOLEY;

que per la conveniència d'aquelles persones
que vulguen cuynar bé y barato y viure per
menjar, publica un aficionat a menjar per
viure

Aquesta obra está dividida en varias
plaguetas, en les quals se tracta en separació
cadascun dels rams indicats y molts altres

SEPTIMA EDICIÓ

aumentada ab moltes receptes de cuyna,
pastisseria y rebosteria, y amb el llibre
complet del licorista y del cafeté

La cuyna mallorquina. Recopilació culinària de Pere d'Alcàntara
Penya (1823-1906). Fotografia de Francesc Amengual

«panellet de farina, sucre i ous, de forma oblonga i consistència blana», *conill, costella, cuixa, endívia, erissó, esperits de canyella, espícies, farciment, farina, fava, fenoll, fruita, fulles de llimonera, gallina, gerret, gingebre, grell, herba-sana, jullevert, llampuga, llebre, llet, llet d'ametlla, lletuga, llevat, llimona, lloret, madritxo* «peça de pastisseria, de pasta de congret de forma llarguera», *magrana, mel, melicotó, moltó, moraduix, mulla* «porció de carn d'un animal compresa entre les costelles i l'os, o que penja lateralment i és més grassa i saborosa que la resta», *musso-la, neu, nora* «cap de budell molt gruixat del porc», *nou, nou moscada, oli, orenga, ou, pa, pagell, pagre, panet, pansa, pasta reial* «massa composta de farina d'ametlles i sucre», *patata, pebre (o pebre bo), pebre bord, pebre coent, pebre vermell, peix, perdiu, pera, perots de la nau* «varietat petita, groga amb taques vermelles, molt dolça», *pèsol, peu, picat* «carn i altres substàncies picades i formant com una salsa», *pinyó, ploma* «animal de ploma», *pollastre, polla, poncir* «poncem», *pop, porc, porcella, pruna, quarto* «peça de pastisseria fina, feta de pols de midó, ous i sucre, emmotllada en forma rectangular, de devers 8 cm. de llarg per 4 d'ample i 3 d'alt, i que es menja principalment amb xocolata o amb gelat», *safrà, saim, sal, sal-*

sa, sàndil «nom de diverses plantes santalàcies del gènere *Santalum*, de fusta olorosa que té aplicacions en perfumeria, tintoreria i antigament en medicina i culinària», *sèmola, senyal* «testicle», *síndria, sobrasada, sucre, tarongí* «planta labiada de l'espècie *Melissa officinalis*», *taronja, tomàtiga, tonyina, tord, tripa, vedella, verdura, vi blanc, vinagre, voga* «peix de l'espècie *Box boops*, que es fa de 20 a 30 cm. de llarg, de cos llarguer gairebé cilíndric, l'esquena grisa blavenca i els costats i el ventre argentats amb tres o quatre faixes daurades sota les línies laterals», *xeixa, xulla*.

Al ms. C. tenim, a més: *fetge, vi*.

Al ms. D: *alfàbrega, arrop, borrajta, cafè, calamarí, caragol, castanya, clavell* «flor de la clavellina», *flor de taronger, llagosta, oli d'ametlla, rosa, sucre càndil, tortuga, violeta*.

Al ms. F: *bleda, coriandre (colindre), oliva, pebre* «pebrot», *pebre dolç, sàlvia, vinagrella*.

Al ms. G: *agràs, cabrit, cacahuets, cervell, colomí, cuixot, ensaimada, freixura, gall, galleta, guàtlera, indi-ot, lleu, malvasia, mantega, midó, mongeta, tàpera*.

Al ms. H: *menjar blanc* «menja dolça, composta de llet, sucre, farina d'amidó i farina d'arròs, bullit tot plegat i deixat refredar i apendre».

Al ms. I: *farina d'ordi, llavor*.

CONCLUSIONS

1. Pel que fa a la personalitat de l'autor de la primitiva recopilació: el P. Jaume Martí, sembla que podem afirmar que en la seva vida conventual menà una existència més tost grisa, des del punt de vista de la responsabilitat jeràrquica. No obstant això, sabem que arribà a ser força conegut, almenys entre els nuclis senyorials mallorquins i els convents de frares.

2. Molts dels estris culinàris esmentats en els nou manuscrits és possible trobar-los encara en les cuines antigues de l'aristocràcia mallorquina, dels convents, de les possessions, etc., però, en gran part, en procés d'abandonament, substituïts pels moderns electrodomèstics. Nogensmenys, molts en coneixen encara el nom antic i el seu corresponent ús, a excepció, potser, d'alguns utensilis no tan corrents: *bombo, flasco, greixera, pixotera, rodet de tres vies, salsera, tambor, tortera*, etc. Hi trobam esmentats alguns castellanismes: *arquillo de llauna, círculo de llauna, machete, marmita, mesa, palillo (o parillo), tenedor*.

3. Quant als ingredients emprats podem dir que en general és possible d'obtenir-los actualment en les tendes de queviures més ben assortides. Crida l'atenció que algunes de les preparacions culinàries hagin reduït el nombre i, potser, la quantitat d'alguns dels ingredients. Una partida d'aquests ingredients i preparacions culinàries són més poc coneguts: *aigua de roses, aranges, arrop, confit ratgea, mulla, nora, pasta reial, perots de la nau, poncir, sàndil dels apotecaris, tarongí*, etc. En aquest grup tenim molts pocs castellanismes: *quarto, tocino*.

4. Com a norma general és notable la indefinició a l'hora de quantificar els ingredients, principalment

Estris casolans mallorquins, a *Die Balearen* de l'Arxiduc Lluís Salvador

en els guisats: *ceba molta, un simple ratget d'oli, un poc de fonoll, alguns pinyons sencers, espícies corresponents, prebe bo lo necessari, un poc de brou de l'olla, el que hauràs de menester*, etc. En els plats dolços els copistes són més precisos: *tres unces de pasta reial, una xícara d'oli, sis ous, sis grapades grosses de saïm*, etc. El sistema utilitzat és prou variat i depèn de darrera instància del tipus d'ingredient o d'elaboració culinària de què es tracti: *un brot de juevert, un canó de canyella, una crosta de llimona, una greixonera de bescuit, una morterada d'all-i-oli, un almut de farina, set o vuit escudelles d'aigua*, etc. Algunes d'aquestes referències quantitatives tenen un aspecte més arcaïtzant que d'altres: *un diner de sucre, un doblar de pinyons, un gros punyat de sal picada, una punyada grossa de sal picada, un quartó d'aigua*, etc.

5. És interessant remarcar l'abundància de verbs que indiquen alguna activitat relacionada amb la tècnica culinària. Gran part d'aquestes formes verbals persisteixen encara avui. En d'altres casos es tracta de mots en procés de desús més o menys accelerat: *aigualejar, crostaparar, dar punt, deixar la virtut, envernissar, escallar-se, fer crostaparar, rullar (reullar, ruellar), estar après, parar «pelar», estar a la llista (a la petita perla, etc.), fer daus, fer redoltes, do-*

nar el grau, donar el punt, etc. Hi ha un bon nombre de castellanismes: *acertar, aguardar, anar amb cuidado, anyadir, apretar, buscar, gustar, rociar, tenir cuidado, espumar, xupar, ahorrar, matxacar, tostar, aplastar, bultar, desenrodillar, despedir, enrodillar, salpimentar, sobresalir, pulverisar*.

6. Quant als noms dels plats o de les preparacions culinàries en general, n'hi ha un bon grapat que perviuen encara en la nostra cuina amb un significat perfectament transparent: *aguisat, all-i-oli, borrida, bunyols, cassola, coques, confitures, escabetxos, escaldums, escudella, estufat, farciments, frit, greixeres, greixoneres, melmelades, ofegats, panades, pastes, quema, reoles, rostits, salses (o salsetes), sopa, tortades*, etc. En d'altres casos, però, es tracta de denominacions poc o gens conegudes: *bocadillos, canyellons, casetes (o capsetes), casques, figatella, grecs o xerafins, jubanets (o jubellets), paupilles, picat, pilotilles, pinyonada (o pinyonat), pipí (o pipí-pipí), pixotera, principis, salmi, salmoregi (salmorejo, salmorrego, salmorregi), vernissos*. Hi ha alguns castellanismes: *albòndigues, amargos, bocadillos, callos, cordero, mantecados, mondongo, pasteló, pilotilles, quartos, rebossado, rollos, rosquilles (o rostilles), salmoregi (i varjants), sospiros*.

7. Ja hem dit que dels nou manuscrits estudiats n'hi ha tres almenys que daten del segle XVIII (A, B, C) i que els altres sembla que són de la primera meitat del segle XIX (D, E, F, G, H, I). N'hi ha set que provenen de Palma (B, C, D, E, H i I), un de Montuïri (A) i un altre de Consell (G). Pel que fa al nombre de receptes podem dreçar el següent esquema quantitatiu: G (214), F (178), A (167), B (167), E (161), D (148), C (134), H (113), I (86). Sembla que totes les receptes dels ms. C i D són del P. Martí. Els altres manuscrits contenen tota o part de la recopilació martinenca però també hi ha afegits posteriors.

8. La llengua dels manuscrits és el català propi de l'època, amb una tendència a la conservació de l'estàndard cancelleresc tradicional, però amb certes inseguretats segons la data i el copista del manuscrit. Sembla que la proporció de castellanismes és menor que en d'altres textos coetanis consemblants del Principat. Crida l'atenció que els manuscrits del segle XVIII no usen l'article salat mentre que els del segle XIX l'utilitzen adesiara juntament amb l'article estàndard, i en un cas (ms. H), fins i tot l'article salat hi és usat sistemàticament, així com d'altres trets dialectals.

9. Ens trobam davant una recopilació de cuina senyorial i conventual més que de cuina popular, cosa totalment normal si tenim en compte que aquesta darrera cuina: la de les matances, la del cicle de Nadal i Pasqua i d'altres festes assenyalades i, en general, la cuina popular quotidiana, era prou coneguda per les cuineres i/o cuiners de l'època ja que es transmetia per via oral i consuetudinària.

10. Un tema molt interessant seria esbrinar fins a quin punt en aquesta recopilació el P. Martí i els altres copistes foren simples aplegadors i transmissors o bé d'alguna manera hi ficaren també cullerada. En aquest sentit pensam que, almenys en gran part, es deu tractar d'una cuina tradicional. Això ho podem deduir per certes denominacions «antigues» (figatella, jubanets, pixotera, canyellons, etc.) o per d'altres característiques de les receptes (ingredients, tècnica culinària).

11. Una altra de les preguntes que ens podem plantejar és fins a quin punt aquestes receptes s'han conservat o no fins avui. Sembla que com a norma general han desaparegut. Nogensmenys, no deixa de ser sorprenent que en certs nuclis familiars més o menys elitistes hi hagi un record pròxim de certes preparacions culinàries desconegudes en medis populars. Aquest és el cas dels *ous molls*, del *salmí*, de la *pixotera*, del *pasteló*, etc. D'altres persisteixen encara avui, si bé no sempre hi ha una total coincidència pel que fa als ingredients utilitzats i a llur quantificació o pel que fa a llur mateixa preparació. És el que passa tant en el grup dels guisats: *estufat*, *ofegat*, *greixera*, *rostit humit*, *conill amb ceba*, *sobrassada amb mel*, etc. o en el grup dels plats dolços: *bunyols de vent*, *menjar blanc*, *quema*, etc. o de certes confitures i melmelades.

12. Quant al tipus de cuina que presenten aquests manuscrits i als paral·lelismes amb d'altres

del nostre hemisferi, podem dir en principi que participa de les característiques generals de la cuina mediterrània occidental, i que en bastants d'aspectes té una evident consemblança amb la cuina de les altres Illes Balears i Pitiüses i amb la d'altres territoris de l'àrea cultural catalana.

13. Ens trobam, pel que sembla, davant la primera recopilació de cuina mallorquina, gràcies a l'esforç benemèrit del nostre frare agustí. D'abans només tenim referències més o menys precises d'antigues denominacions de preparacions culinàries, però no en coneixem la forma d'elaboració. Això no significa, però, que els grans reculls de cuina catalana continental del tipus del *Libre de Sent Sovi* (s. XIV) o del *Libre del Coch* del mestre Robert de Nola (de finals del s. XV o de principis del XVI), etc. no ens puguin donar una idea més o menys aproximada de com devia ser també l'antiga cuina mallorquina.

14. Seria ben interessant la publicació de tots els diversos receptaris de cuina que romanen inèdits en els arxius o, potser, en les golfes, de moltes cases senyorials mallorquines. D'aquesta manera, podríem anar amb passos fermes cap a la formació d'un corpus de tota la nostra cuina tradicional. Aquesta pensam que és la base essencial sobre la qual caldrà fonamentar la recuperació d'un dels nostres signes d'identitat col·lectiva.

JOAN MIRALLES I MONSERRAT
Palma, 23 de setembre de 1988

Edicions

Disseny gràfic

Publicitat impresa

Fotocomposició

Tipografia / Offset

TALLER GRÀFIC
RAMON

JAUME BALMES, 43 - TEL. 75 44 32 - 07004 PALMA DE MALLORCA

L'ESGLÉSIA NOSTRA

Un altre «Pare nostre»?

per Pere-Joan Llabrés i Martorell

DIVERSITAT EN EL CASTELLÀ, UNITAT EN EL CATALÀ

El propassat 27 de desembre, primer diumenge d'Advent, fou un esdeveniment senyaladíssim en les planes glorioses de la gent hispànica i castellano-parlant. (Abans de passar endavant, cal recordar al lector que també aquí en tenim, d'aquesta gent). Doncs bé, com us deia, els d'allà i els d'aquí, els «trescientos millones» estrenaren vestit de festa d'allò més polit: la nova versió del «Padre Nuestro». La gent resadora, no malmesa per lefrevrismes estantissos i amb ganés d'aprendre coses noves, s'avançà a la celebració del «quinto centenario» amb el «texto unificado» del «Padre Nuestro» i de l'ordinari de la missa.

A les esglésies de Ciutat, sobretot, hi va haver, com és propi, la seva emoció per l'estrena. Dies abans a les llibreries religioses s'havien esgotat els llibres «nous». Tot un èxit. Els capellans i monges, ben afectats de la «lengua del Imperio», estaven tan contents com si llúissin un vestit nou. Fins i tot una «gran» església de Ciutat féu imprimir per compte propi uns fulls amb els textos nous que els feels, amb autèntica vocació hispanoamericana, o dit d'una altra manera internacional, o més encara «universal», havien de recitar en la versió novella. A aquesta «gran» església li haurien de concedir la medalla de la Hispanidad.

I tot aquest fester, perquè, a la fi!, després d'anys i panys de separació lingüística, els castellanoparlants havien assolit la unitat de la traducció del «Pare nostre». Ja no eren germans «separats» en això del «Pare nostre», ni en altres resos de la missa. És ociós dir que la «unidad de la lengua del Imperio» mai no ha estat posada en qüestió. Almenys a la roqueta, desconeixem que ells tinguin pepgonellistes i barraquetes. Tothom parla el mateix «castellano», ara també dit «español», que sona a més universal, per allò que «España es una unidad de destino en lo universal», i la llengua, que és, com la «nación», «una, grande y libre», prou que li ajuda a ser-ho de veres.

Resulta, però, que els mallorquins que resam en una llengua d'aquestes d'anar per casa —com diuen els il·lustrats—, aquell 27 de novembre anàrem a missa i no estrenàrem cap vestit nou. Ni tampoc l'estrenaren els catalans del Principat, els eivissencs, els menorquins... ni els valencians (ben poquets) que tenen el delit d'oïr la missa en la seva llengua. El «Pare nostre», ben igualet: a les Illes i al continent. I això

Jesús ensenyant als apòstols (imatge evangèlica del P. Jeroni Nadal, impresa l'any 1593, a Anversa)

que diuen —gent molt informada que ha estudiat davall terra llengües mossàrabs!— que els mallorquins no parlam català i que els catalans no parlen la nostra llengua.

I ben mirat el «Pare nostre» és el mateix que resaven les nostre padrines, i les àvies de l'Urgell o Tortosa, de Lleida o del Maresme, de Ciutadella o d'Eivissa. El Concili no el va canviar i després del Concili també les nostres terres, que parlen català com deim els qui no hem estudiat mossàrab, oïren missa i hi respongueren amb un únic text, amb lleugeres acomodacions. Mirau per on no hem estat tan «germans separats» com els de la llengua única dels 300 milions.

Berbes a part, el fet és que un dels elements, molt preuat per a un cristià, que autentifica la unitat de la llengua catalana i els vincles de germanor entre els països que la parlen, és el rès del «Pare nostre». Pràcticament no tenim diferències. Els castellanoparlants

sí que en tenien, i considerables. També en els textos de la missa en català després del Concili Vaticà II, en concret després del 1965, s'ha mantingut la unitat de versió fora d'alguns intents al País valencià aquests últims anys, que no han rebut l'aprovació de Roma.

ENS CAL UNA VERSIÓ, EN CATALÀ, RETOCADA?

Ara bé, davant la nova versió unificada del «Pare nostre» en castellà, cal preguntar-se si els catalanoparlants hauríem de pensar a introduir algunes modificacions en la versió de l'oració del Senyor en la nostra llengua.

L'any 1971 es debatia molt aquest tema i jo vaig publicar en aquesta mateixa revista (**LLUC**, núm. 604-605, 1971, pgs. 188-189) un article sobre quatre propostes d'una nova versió, dues de les quals provenien del II Congrés litúrgic de Montserrat (1965), on s'havia debatut la qüestió de les versions litúrgiques al català que aleshores començaven.

Les quatre versions que vaig comentar eren del P. Guiu Camps, del P. Columba Batlle (dues) i del P. Pacià Garriga, monjos de Montserrat.

Raons de tipus exegetíc i filològic aconsellen una versió més entenedora i feel, sobretot feel, del «Pare nostre». Ben difícilment es pot entendre l'oració que Jesús ensenyà als apòstols, sobretot en les quatre primeres peticions, recitant la versió actual. Consta que la nova versió castellana no és que hagi arreglat gran cosa, però hem de confessar que ara queda millor que la nostra.

De l'oració dominical se n'ha fet una retraducció en arameu, la llengua de Jesús, per copsar-ne el sentit primitiu i vertader (cal advertir que l'evangeli de Mateu que conservam és en grec). Així sabem que al Pare li demanam que ell glorifiqui el seu nom —la seva persona—, que faci venir el seu Regne, que faci complir la seva voluntat a la terra tal com es compleix en el cel. No demanam, doncs, que tothom «santifiqui» el nom de Déu: sinó que el Pare el faci santificar, és a dir, que manifesti la seva glòria, o glorifiqui la seva Persona.

Quant a la quarta petició: *El nostre pa de cada dia, donau-nos, Senyor, el dia d'avui*, direm que aquest pa no és exclusivament ni primerament el material: és el pa que necessitam per complir la voluntat del Pare, per entrar al seu Regne; el pa de la Paraula i també el pa de l'Eucaristia que és, a la terra, el pa del Regne del cel.

D'aquests breus apunts, hom pot deduir que cal intentar una nova versió del «Pare nostre», segons la redacció de Mateu 6, 9-13. Presentam primer la versió litúrgica que ens ofereix el Leccionari ferial (dijous de l'onzena setmana de durant l'any):

*Pare nostre del cel,
que sigui honrat el vostre nom,
que véngui el vostre Regne,
que es faci la vostra voluntat
aquí a la terra com en el cel.
Donau-nos avui el nostre pa de cada dia,*

*perdonau les nostres ofenses
tal com nosaltres perdonam els qui ens han ofès,
i no permeteu que caiguem en la temptació,
ans alliberau-nos del Maligne.*

Aquesta és la versió publicada també en el NOU TESTAMENT per a les Illes Balears, editat el 1987. La versió interconfessional catalana del 1979 gairebé presenta la mateixa traducció: es dirigeix en segona persona singular, tu, a Déu; i usa l'hipèrbaton a *El nostre pa de cada dia, dona'ns-el avui*. A l'última petició, veig que els catalans del Principat mantenen el verb «deslliurar» en lloc d'«alliberar», que tanmateix, a la versió litúrgica de l'embolisme que ve després del «Pare nostre», havien usat i usen encara: *Allibereu-nos, Senyor, de tots els mals*.

Pens que aquesta versió litúrgica, juntament amb la interconfessional, poden servir molt bé de base per a una versió renovada del «Pare nostre» en català, que seria per una banda més feel i entenedora, i que, per l'altra, no sorprendria excessivament els cristians d'avui.

Crec que la invocació inicial s'ha de conservar talment: *Pare nostre del cel*, i no *que estau en el cel*. A la gent li pot semblar que Déu-Pare està allà dalt, i no aquí; el text bíblic vol distingir el Pare del cel del pare de la terra. La conjunció *que* davant els subjuntius és més correcta gramaticalment, ben pròpia de la nostra llengua. *Aquí a la terra com es fa en el cel*, crec que és més planera que l'actual *Així a la terra com es fa en el cel*, però tanmateix aquesta es podria conservar. *Perdonau les nostres ofenses* pot ésser preferible per paralletisme amb l'oració subordinada *tal com nosaltres perdonam els qui ens han ofès*. D'aquesta certament el que s'ha d'excloure és *els nostres deutors* de la versió actual, tan poc intel·ligible i àdhuc confús. Però tampoc veuria gran dificultat a mantenir *perdonau les nostres culpes*, ja que tothom sap que la culpa és ofensa a Déu. Crec que per la unitat de la llengua, encara que al Principat sigui tradicional el *deslliureu-nos*, és més preferible dir *allibereu-nos*, o *alliberau-nos* (a les Illes). Certament és molt pobra la versió actual *de qualsevol mal*. El sentit original és *del Maligne*, però tal volta es podria adoptar simplement *del Mal*, així sí, ho escriuria amb majúscula.

Aquesta versió fàcilment podria ser adoptada per tots els cristians de parla catalana: solament caldria una lleugera adaptació de les formes verbals, especialment a les desinències, per quant són diferents al Principat i a les Illes: *véngui/vingui, donau-nos/doneu-nos, perdonau/perdoneu, perdonam/perdonem, alliberau-nos/allibereu-nos*.

La paraula, ara la tenen els nostres bisbes, els de totes les terres de llengua catalana, reunits en les Províncies tarraconense i valentina, sense excloure la Seu de Perpinyà, ni la de l'Alguer. Pensem que els bisbes de les diòcesis castellanoparlants són molt més nombrosos i han assolit el nou text amb unitat. Entre nosaltres no seria tan difícil, i certament el poble cristià en sortiria beneficiat en entendre i resar millor l'oració seva més estimada que és l'oració del Senyor.

PERE-JOAN LLABRÉS I MARTORELL

Índex d'autors Lluc 1988

AINAUD I DE LASARTE, Joan	Pàg.	ESTELRICH I MASSUTÍ, Pere	
Els pintors catalans i el paisatge de Mallorca	177	A la recerca del missatge. Conversa amb el Pare Martorell	17
ALBERTÍ CAMPINS, Maria Antònia		FERRÀ FLUXÀ, Aina	
Distribució geogràfica de les llegendes populars mallorquines	113	Les Minyones, un punt de canvi dins la marginació infantil	51
AMENGUAL COLL, Gabriel		FORTEZA, Lluís	
Progrés i valors	145	Fonoteca pública	28
BALLESTER I VIVES, Ramon		FULLANA, Pere	
Festes de La Diada	75	La Inquisició: de tribunal a mite de l'integrisme	110
BENNAÏSSAR I VICENS, Bartomeu		GIBERT, Catalina	
Condicionament de la persona en la societat mallorquina actual	151	El món coral	11
BESTARD I COMAS, Joan		JANER MANILA, Gabriel	
La darrera encíclica de Joan Pau II, un crític profètic	53	Sant Joan, la festa de l'amor que crema	70
BIBILONI, Baltasar		JANER, Maria de la Pau	
L'ensenyament de la música a les Balears	19	Les festes d'estiu en la poesia de Maria Antònia Salvà	82
BLANQUERNA, Grup		Algunes reflexions entorn a l'estàndard català	183
Pòrtic (al dossier: Estat i persona en la societat actual)	131	JUAN, Rafel	
CAHNER, Max		Dimonis i ànimes en pena a Lluc	125
La necessària estructuració de la societat civil	137	LLABRÉS I MARTORELL, Pere-Joan	
CARBONELL, Xavier		Una edició del Nou Testament per a Mallorca, Menorca i Eivissa	29
Musicologia a Mallorca	9	Santa Maria de Lluc és Reina de Mallorca (Homilia de dia 10.VIII.1988)	121
L'associació de compositors de les Illes Balears	25	Beat Juníper Serra! Anotacions a una beatificació	162
COLOM PALMER, Mateu		L'Alguer a Mallorca	164
Reflexions entorn al cinquè centenari de la nova Inquisició a Mallorca (1488-1988)	99	La col·laboració del Principat en el vastíssim pla pastoral del bisbe Campins	179
COMPANY I FLORIT, Joan		Un altre «Pare nostre»?	189
Els Festivals de Bellver (1953-1956)	15	LLOFRIU, Pere	
CUNQUEIRO, Alvaro (trad. de J. M. Llompart)		Tres idees per al parc de les estacions	62
El cavall d'Alberto Merlo	127	LLOMPART, Josep M.^a	
Lisardo Montes	128	En presentar el LLIBRE	32
DELEGACIÓ DIOCESANA D'ACCIÓ SOCIAL		García Lorca a Mallorca	55
Els vells que no fan turisme	49	Dos contes d'Alvaro Cunqueiro (traducció)	127
EDITORIALS		Un discurs de Jocs Florals	174
Unes declaracions desafortunades i mal contestades	2	MAGE, religiosa franciscana	
Misèria a Mallorca	38	Les religioses a prop dels marginats ahir i avui	46
Signes d'identitat	66	MARCH I CERDÀ, Felip-Eugeni	
La nostra llengua és un perill	98	La festa dels moros i cristians a Pollença	73
Reforma de l'Estatut	131	MARTORELL, Antoni	
Pau a les minories	167	(Conversa)	17
Un mil·lenari que és també nostre	167		

MASSOT I MUNTANER, Biel El món de la bibliografia musical mallorquina	13	PONS I PONS, Damià L'associacionisme i el progrés de la normalització cultural	142
MIRALLES I MONSERRAT, Joan Sobre el receptari de cuina del P. Jaume Martí i Oliver (1712-88)	184	Tres actituds davant el Mil·lenari de Catalunya	172
MONTANER, P. de Reflexions entorn de les relacions entre xuetes i cristians vells a la segona meitat del segle XVII	104	R. de C. F., G. Una festa, una memòria	84
MORRO I MARCÉ, Mateu La immigració, Canyelles i el nacionalisme	34	RAMIS DE PLANDOLIT, E. Els Goigs i les festes populars	87
El mil·lenari de Catalunya	168	REINÉS I FLORIT, Arnau La renovació pedagògica en l'educació musical	21
MULET, Maria-Josep Calendari de les festes d'estiu	68	RIBOT, Bel «A tempo de música»	27
MUNTANER I MARIANO, Leonard El Sant Ofici i la llengua catalana	108	SALAS, Joana Calendari de festes d'estiu	68
OBRA SOCIAL DE «LA CAIXA» Saló de Tardor. II Biennial de Pintura de les Balears 1987	60	SANS, Francisca Calendari de festes d'estiu	68
La Fundació Caixa de Pensions organitza la «8. ^a Setmana de Cinema històric» centrada en la primera guerra mundial	61	SANTANDREU, Jaume «Marginats-La Sapiència», un intent de resposta a la nova misèria	40
4. ^a mostra de dansa moderna i jazz	124	SBERT I GARAU, Miquel «Talment així com passà...» Santa Càndida 49	90
LXXV aniversari de la Caixa de Pensions a Mallorca. Un concert extraordinari	160	SEGUÍ, Francesc Drogaadició a Mallorca	45
PARETS I SERRA, Joan Apunts per a una història de la música de Mallorca	3	SUREDA VALLESPIR, Maria Francisca Distribució geogràfica de les llegendes populars mallorquines	113
PASCUAL I NADAL, Antoni Alenar. Necessitat d'una oferta musical	24	URBINA, Sebastià L'Estat com a idea de progrés	134
PINYA I HOMS, Romà La Inquisició: aquesta institució mala d'entendre	102		
PONS I BONET, Miquel Festes de «ballar i córrer» a Santanyí	79		

PUBLICACIONS DEL SANTUARI DE LLUC

III^a CORONA POÈTICA A LA MARE DE DÉU DE LLUC

Diversos autors, pp. 134, 21'5 x 14 cm. PVP 700 ptes.

POBLE-ESGLÉSIA LOCAL. VINT ANYS DE POSTCONCILI

A MALLORCA Josep Amengual i Batle, pp. 280, 21 x 13'5 cm. PVP 1.100 ptes.

IV^a CORONA POÈTICA A LA MARE DE DÉU DE LLUC

Diversos autors, pp. 146, 21 x 13'5 cm. PVP 1.000 ptes.

NOVES GLOSES POPULARS A LA MARE DE DÉU DE LLUC

Diversos autors, pp. 42, 21 x 13'5 cm. PVP 300 ptes.

LES LLEGENDES DE LES TERRES DE LLUC

Gabriel Janer Manila, pp. 58, 24 x 16'5 cm. PVP 450 ptes.

POEMA DE L'AVE MARIA

Miquel Gayà, pp. 22, 21 x 13'5 cm. PVP 200 ptes.

MANUAL DEL PELEGRÍ (ANY DE LLUC 1884-1984) (història,

salms, música...) Comissió de Celebració i Pregària, pp. 128, 15 x 11 cm. PVP 150 ptes.

MARIA, MARE I MODEL

Teodor Úbeda, bisbe de Mallorca, pp. 102, 21'5 x 16 cm. PVP 300 ptes. (També hi ha edició en castellà).

BREVE HISTORIA DEL SANTUARIO DE NTRA. SRA. DE LLUC

Gaspar Munar Oliver, pp. 56, 24 x 17 cm. PVP 250 ptes.

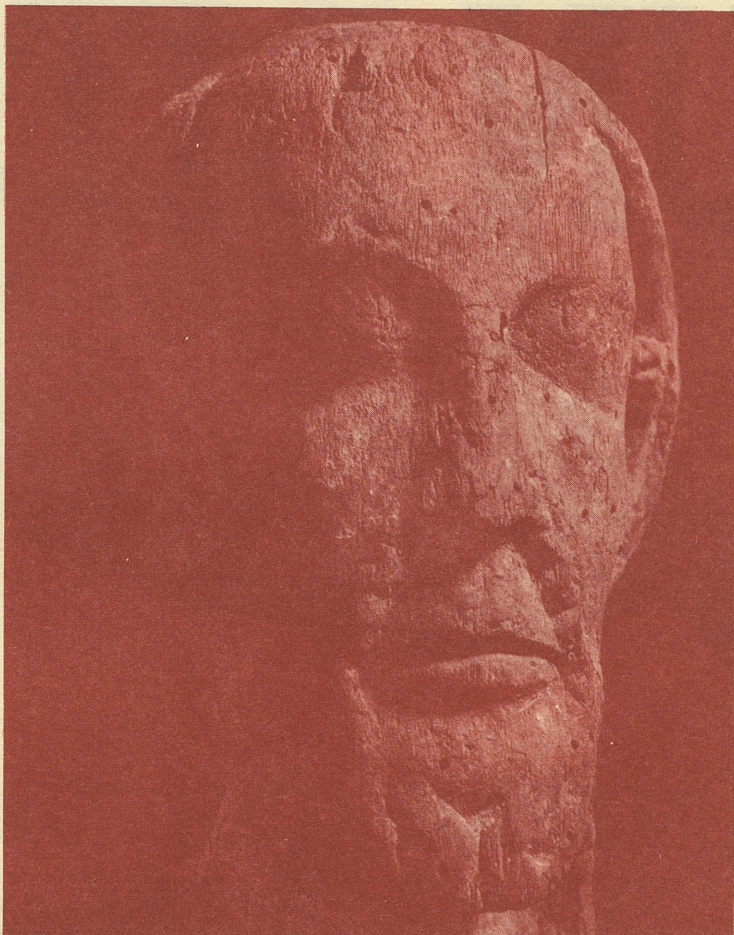
EL HERMANO BARTOLOME SUSAMA

Lorenzo Rotger, pp. 136, 17 x 12 cm. PVP 50 ptes.

MILLENVM

HISTÒRIA I ART
DE L'ESGLÉSIA CATALANA

Exposició de documents històrics i de les grans peces de l'art religiós representatius de la incidència de l'Església al llarg d'aquest mil·leni en la història de Catalunya.

L'exposició es presentarà en el marc de la Pia Almoina de Barcelona (Plaça de la Seu).

27 D'ABRIL - 25 DE JUNY 1989

CATALUNYA 1000 ANYS

Mil·lenari del naixement polític de Catalunya.

GENERALITAT DE CATALUNYA

JUST AMB UN DIT

COBRAU, INGRESSAU, CONEIXEU EL SALDO
I L'EXTRACTE DE COMPTES

*Just amb un dit, utilitzant la Targeta «SA NOSTRA»
i els nostres Caixers Automàtics,
disposau dels vostres doblers,
realitzau ingressos, consultau el saldo
i obteniu un extracte del vostre compte,
en un instant i còmodament.*

CAIXA DE BALEARS
"SA NOSTRA"